ΜΑΥΡΟΣ ΓΑΤΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ **ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΣΠΑΤΑΛΑΣ**

Τὸ φύλλο λεπτὰ 40, στὸ ἐξωτερικὸ 50 *Ἀθήνα Γενάρης 1920* **Χρόνος Α'.—Ἀριθ. 8**

ΡΥΘΜΟΙ

I

Ἀκόμα δὲν τὸ πίστεψες, ψυχή, τί θ' ἀπογείνης,
Φλόγα ὀλιγόψυχη σκληρὰ παλεύεις καὶ δὲν σβύνεις....
«Ἄ ! δόσ' μου ἀπόκριση καὶ μὴ στὴν ἄγνοιαν μὲ ἀφίνεις»

II

Δειλὰ κ' ἔπειτα ἐπίμονα σ' ἔκρουα ὦ μαύρη θύρα·
Περνᾶ ὁ καιρὸς ἀνώφελα καὶ ἀπόκριση δὲν πῆρα·
Δέσε με τέλος, ὦ σιωπή, ἀδυάλυτα στὴ μοῖρα.

III

Θύμηση θεία, στὰ φτερὰ γλυκόπνοης αὔρας, μῦρο
Σκόρπα ἀπὸ ῥόδα ποῦ ἄνθηραν σὲ ἄδικο τάφο γύρω
Ἔτσι γλυκὰ σὲ μιὰ μικρὴ καρδοῦλα νὰ ὑπνογύρω.

IIII

Σαλεύει ὁ κάμπος, στὰ βαθειὰ τοῦ πέλαου, τ' ἁπλωμένα
Λευκὰ πανάκια χάνουνται καὶ φαίνονται ὅλο ἕνα,
Καλέ μου ἂς μ' ἔπερνες μαζὺ στὰ βάθη τὰ θλιμένα !

V

Τοῦ ἀγροῦ χορτάρι ὁλόξερο, πόσον ὡραῖα τελειώνεις,
Μὲσ' τὴ φωτιὰ τὴ ταπεινὴ ζωή σου ἀποθεώνεις,
Τρίζεις μὲ πεῖσμα καὶ μὲ μιᾶς ὁλόκληρο φουντώνεις !—

VI

Στὸν Παπαδιαμάντη

Κάρφωσες βαθυστόχαστα τὰ μάτια γύρω στὴ ζωή,
Καὶ ἀνέζησαν οἱ ταπεινοὶ στὴ στοργική σου ἀγκάλη,
Καὶ ὡς ἕνα κῦμα ἥρεμον ἀφῆκες τὴ στερνὴ πνοὴ
Στῆς πατρικῆς σου ἥσυχης γῆς τὸ ἐρημικὸ ἀκρογιάλι.—

VII

Γέλοιο ἁπαλὸ ποῦ ἐτάραξες τῆς ἥσυχης γαλήνης
Τὴν ἀνεξήγητη σιωπή, μέσ' τὴ ψυχή μου σβύνεις
Ἀγάλια ὡς ἦχος μιᾶς κρυφῆς καὶ κρουσταλένιας κρήνης.

Δ. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΑΒΡΙΗΛ ΝΤ' ΑΝΝΟΥΝΤΣΙΟ

Στὴ Λίλια

Εἶν' ὄμορφ' ἡ νυχτιά. Στοὺς σκιεροὺς πλατάνους
Αὔρες ἀπ' τὴν ὀχτιὰ ὡς φυσοῦν θροΐζουνε·
Ψηλώνει ἀπ' τὰ βρυνὰ ἡ σελήνη φέγγοντας
Πράα σὲ λακιὲς π' ἀνθίζουνε.

Εἶν' ὄμορφ' ἡ νυχτιά. Ρυάκι ἀσπρίζοντας
Στὰ ἱερὰ τὰ μύρτα καὶ μὲ φλοῖσβο ἀδιάκοπο
Σπάει τὴ σιωπὴ κ' οἱ νυχτερίδες πέτονται
Μὲ χίλιους γύρους γρήγορους.

Στ' ἀγέρι ἀπὸ βαθειὲς σπηλιὲς ξεχύνεται
Ἀνάσα ἀπὸ βερμπένες καὶ λευκάκανθες
Οἱ λαμπιρίδες λάμπουνε στὰ κλείσματα
Κι' ὁ βραχνὸς κοάζει ὁ βάτραχος.

Καὶ τὸν ἀπαίσιο θρῆνο σειοῦνε οἱ γκιόνηδες
Στὰ θλιβερὰ σκοτάδια ἀπ' τὰ γκρεμίσματα,
Κι' ἀπ' τὰ κλαριὰ τ' ἀηδόνια ψάλλουν, τρίζουνε
Οἱ γρύλλοι ἀψιά, μονότονα...

Στὰ μάτια ἐγὼ σὲ βλέπω, ὦ Λίλια ὁλόξανθη,
Στὰ μάτια τὰ γλυκὰ π' ἀστράφτει ὁ ἔρωτας,
Κ' ἐσὺ γελᾶς στὸν ποιητή σου ὁλότρεμη
Μιὰ λέξη μουρμουρίζοντας...

Ὦ ξανθὴ Λίλια, ὦ τῆς ψυχῆς πολύτιμε
Ἀνθέ, στὸ βιολεττί σου μόσκο κλεῖσε με !
ὦ γλυκὸ ἀστέρι, ὦ γλυκὸ ἀστέρι ὁλόφεγγο,
Μέσα στὸ φῶς σου λοῦσε με !

Τὸ βέλλο τὸ παρθένο, ὦ Λίλια σήκωσε,
Ἄνοιξ' τὰ χέρια, δόσετα σὲ φίλημα.
Ποθῶ, ποθῶ στὸ στῆθος σου τ' ὀγκούμενο
Νὰ ξεψυχήσω, ὦ Λίλια !...

Μεταφρ. ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑ

Η ΜΟΥΡΗΑ

—Ἄχ, τί δυστυχισμένες ποὺ εἶμαστε! Ἀντὶ νὰ ζοῦμε κ' ἐμεῖς σὲ κανένα ἀνοιχτὸ μέρος στὸν ἥλιο καὶ στὴν πρασινάδα τῆς ἐξοχῆς ἡ μοῖρα μας μᾶς ἔρριξε σὲ τοῦτο δῶ τὸ ἀνήλιαγο κατῶγι.

Ἔλεγαν κάτι κότες στὸ πίσω μέρος ἑνὸς ἀψηλοῦ τρίπατου σπιτιοῦ, στὰ βάθη μιᾶς λουρίδας αὐλῆς ποὺ ὁ νοικοκύρης εἶχε ἀφήσει γιὰ νὰ φωτίζουνται οἱ πισινὲς κάμαρες.

Καὶ θάχαν καθὼς φαίνεται δίκιο γιατὶ ὅλες ἦταν ἀδύνατες καὶ κακοτυχεμένες, κι' ὁ κόκοράς τους τὸ ἴδιο. Ὁ ἥλιος δὲν κατέβαινε ποτὲ ἐκεῖ κάτω, καὶ οἱ καημένες τὄξεραν πολὺ καλὰ πῶς μόνο ἐκεῖνος θὰ τὶς ἔκανε παχουλὲς καί ὡραῖες.

Βέβαια πῶς εἶχαν πάντα καλὴ τροφὴ καὶ τὸ καθαρὸ νεράκι δὲν τοὺς ἀπόλειπε. Δὲν ἔφτανε ὅμως αὐτό. Καὶ νὰ δεῖς ποὺ θάταν χαρὰ Θεοῦ ἐκεῖ πάνω στὸ ἀψηλὸ οἰκόπεδο τὸ ἀντικρυνό. Πολλὲς φορὲς εἶχαν δῆ κατσίκιες μὲ τὰ κατσικάκια τους νὰ σκύβουν καὶ νὰ τὶς βλέπουν, καὶ φωνὲς χαρούμενες παιδιῶν ἀκουόταν. Ποιὸς ξέρει, τὸ οἰκόπεδο θάταν ἀνοιχτό, πρόσχαρο, κατάλληλο γιὰ κότες.

Ἄχ, καὶ νὰ μποροῦσαν νὰ πετάξουν ὡς ἐκεῖ πάνω! Νἄταν σὰν τὰ πουλιὰ ποὺ ἁπλώνουν τὰ φτερά τους καὶ ὅπου θέλουν πᾶν! Τί δυστυχία κι' αὐτὴ νἄναι πουλιὰ καὶ νὰ μὴ μποροῦν οὔτε ὡς τὸν ἀντικρυνὸ τοῖχο νὰ πετάξουν!

Αὐτὴ ἦταν ἡ κατάσταση ὅταν ἕνα πρωῒ κάποιο πράσινο φυλλαράκι φάνηκε δειλὰ-δειλὰ σὲ μία γωνίτσα τῆς αὐλῆς.

Οἱ κότες ἀπόρισαν. Καλὰ αὐτὲς τὶς κουβάλησαν δίχως νὰ τὶς ρωτήσουν, μὰ τοῦτο τό, δὲ διάλεγε νὰ φυτρώση κανένα μέρος τῆς προκοπῆς. Μιὰ μάλιστα ἀπ' αὐτὲς ἐθεώρησε καλὸ νὰ τοῦ πεῖ τὴν ἀπορία της.

— Χάθηκαν τὰ χωράφια καὶ τὰ περβόλια, εὐλογημένο, τοῦ εἶπε, κ' ἤρθες σὲ τούτη δῶ τὴ σκοτεινὴ φυλακή;

— Ἐδῶ ἔτυχε νὰ φυτρώσω, καὶ φύτρωσα. Δὲ μὲ νοιάζει ὅμως κ' ἐδῶ καλὰ εἶναι.

— Αὐτὸ θὰ τὸ δοῦμε. Πῶς θὰ ζήσης δίχως ἥλιο; Θαρεῖς πῶς θὰ τὸν δῆς ποτέ; Οὔτε μιὰ στιγμὴ δὲν κατεβαίνει ἐδῶ κάτου.

— Θανέβω ἐγὼ στὸν ἥλιο· εἶπε τὸ φυλλαράκι.

— Δυστυχισμένο τί κουτὸ ποῦ σ' ἔκαμε ἡ μοῖρα σου.

Κι' ἐπειδὴ οἱ κότες ἦταν πονετικὲς καὶ δὲν ἤθελαν τὸ δοῦν νὰ τυραννιέται τὄφαγαν.

Μετὰ κάμποσες μέρες καινούρια φυλλαράκια, πολλὰ τώρα, πρασίνιζαν πάλι μὰ πάλι αὐτὲς τὰ ξανάφαγαν. Ἔτσι γινόταν ὅσο ποῦ μιὰ μέρα εἶδε τὸ φυτὸ ἡ μαγείρισσα.

— Μιὰ μουρνιά, εἶπε, δὲς ποῦ ἤρθε νὰ φυτρώση! κ' ἐπειδὴ ἤξερε πῶς οἱ κότες δὲν ἀφήνουν τίποτε, τὸ προφύλαξε μ' ἕνα τρυπημένο καλάθι. Πραγματικὰ τὸ φυτὸ ἔτσι φυλαγμένο μεγάλωνε τώρα ἥσυχα στὴ γωνιά του κ' ὁλοένα. Οἱ κότες οὔτε τὸ ξαναθυμήθηκαν. Τὸ ξέχασαν ὁλότελα μιὰ καὶ δὲ μποροῦσαν νὰ τὸ τρῶν. Τώρα ἡ μουρνὰ εἶχε ξεπεράσει τὸ καλάθι καὶ φαινόταν ἡ κορφή της πράσινη-πράσινη. Ὁ καιρὸς ὡστόσο περνοῦσε.

Οἱ κότες φαγώθηκαν ἤρθαν ἄλλες, φαγώθηκαν κι' αὐτές, κ' ἐκεῖνες ποῦ ἤρθαν τελευταῖες ἔκαμαν τὴ γνωριμιὰ τῆς μικρῆς μουρνᾶς ποὺ ἦταν τώρα ἕνα μικροῦτσικο χαριτωμένο δεντράκι. Κι' ἐπειδὴ κι' αὐτὲς ἦταν ἀπελπισμένες ὅλη μέρα κακάριζαν τὸν καημό τους. Θυμόταν τὸ χωριὸ ποὺ εἶχαν γεννηθεῖ, τὸ χορτάρι τὸ ἀψηλό, τὰ σκουληκάκια ποὺ ἔβρισκαν στὸ χῶμα καὶ τὴν κορυφὴ τοῦ ἀνθισμένου φράχτη ποὺ ὁ κόκορας κάθε πρωῒ χαιρετοῦσε τὸν ἥλιο.

Μιὰ μέρα ἀπὸ τὶς πολλὲς ἡ μουρνὰ τοὺς εἶπε:

— Ἔννοια σας κ' ἐγὼ θὰ σᾶς πάω στὸν ἥλιο καὶ στὸ φῶς. Κάνετε ὑπομονή.

— Ἐσύ! καὶ πῶς! εἶπαν οἱ κότες μὲ περιγέλοιο· ἐμεῖς ἔχομε φτερὰ καὶ πάλι δὲ μποροῦμε νὰ πᾶμε καὶ θὰ πᾶς ἐσὺ ποὺ εἶσαι κολημένη στὴ θέση σου;

— Θὰ δῆτε. Μονάχα ὑπομονὴ νἄχετε.

— Πότε θὰ μᾶς πᾶς στὸν ἥλιο; Τῆς ἔλεγαν τώρα κάθε μέρα οἱ κότες. Καὶ τὴ κοροΐδευν καὶ μεταξύ τους τὴν ἔβριζαν.

—Ἀκοῦς νὰ μᾶς λέει πῶς θὰ μᾶς πάει στὸν ἥλιο! Ἀκοῦς νἄχη τὴν ἀδιατροπιὰ νὰ μᾶς ἔχει στὴν προστασία της!

— Μὰ μὲ τὰ καλά σου εἶσαι, τῆς εἶπε κάποτε κι' ὁ κόκορας, δὲ βλέπεις σὲ τί πηγάδι βρισκόμαστε, δὲ βλέπεις τί τειχιὰ μᾶς περικυκλώνουν; Ἀγκαλὰ τὸ βλέπεις μὰ δὲ θὲς νὰ τὸ μολογήσης. Τὰ φύλλα σου κιτρίνισαν καὶ θαρῶ πῶς θὰ μαδήσουν κιόλας.

— Κιτρίνισαν γιατὶ βιάζουνται. Ἐγὼ ὅμως θέλω νὰ φτάσω τὸν ἥλιο καὶ θὰ τὸν φτάσω!

— Φτάσε τον! εἶπε ἀγαναχτισμένος ὁ κόκορας καὶ ἔφυγε.

Οἱ κότες ξακολουθοῦσαν νὰ μαγειρεύονται, ἄλλες τὶς ἀντικαθιστούσαν, μῆνες καὶ χρόνια περνούσαν, καὶ στὸ μεταξὺ ἡ μουρνὰ ψήλωνε. Ἦταν ὅμως ἕνα ἀλλόκοτο δέντρο. Ὁ κορμός του ἦταν λυγνὸς-λυγνὸς καὶ στὴν κορφή του τὰ κλαδιά του φούντωναν, κ' ἔμοιαζε σὰ φοινικιά.

— Λίγο-λίγο ἀκόμα ἔλεγε καὶ θὰ φτάσω τὸν ἥλιο. Τότε ἐκεῖ πάνω θ' ἁπλωθῶ καὶ θὰ πετάξω κλώνια καὶ θὰ γίνω δέντρο μεγάλο,ἀληθινὴ μουρνά, γεμάτη μοῦρα γλυκά· ὅλη μέρα θὰ χαίρομαι τὸ φῶς. Λίγο ἀκόμα καὶ φτάνω! Οἱ κότες ποῦ βρισκόνταν τώρα στὴν αὐλὴ ἀνέβαιναν στὰ κλαδιά της· τὴ νύχτα κούρνιαζαν ἐκεῖ, κι' ὁ κόκορας γιὰ νὰ λαλήση ἀνέβαινε κι' αὐτὸς ἀπάνω της. Δὲν εὕρισκαν πιὰ τὴν αὐλὴ σκοτεινὴ κι' ἀνήλιαγη.

Τέλος ἦρθε μιὰ μέρα ποὺ ἡ μουρνὰ ἔφτασε καὶ πέρασε τὸν ἀψηλὸ τεῖχο καὶ γίνηκε ἕνα μεγάλο πλούσιο δέντρο γεμάτο μεταξωτὰ φύλλα.

Τὰ παιδιὰ ἐρχόταν τὴν ἐποχὴ ποὺ ἦταν τὰ μούρα κ' ἔτρωγαν, καὶ οἱ κότες ἀπὸ κλαδὶ σὲ κλαδὶ ἀνέβαιναν καὶ πετούσαν στὸ γειτονικὸ οἰκόπεδο ὅπου εὕρισκαν χορταράκια, σκουλυκάκια, ἥλιο, καὶ φῶς ὅσο ἤθελαν. Πάχαιναν, ὀμόρφαιναν καὶ ἔκαναν ἕνα σωρὸ αὐγά. Πλῆθος πουλιὰ κελαδοῦσαν τώρα στὰ κλώνια, μιὰ γειτονοπούλα ἐρχόταν καὶ μάζευε φύλλα γιὰ τὰ μεταξοσκουλίκια της· ὅλοι ἦταν εὐτυχισμένοι, μὰ πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλους εἶναι ἡ μουρνά. Δὲ θυμᾶται πιὰ οὔτε τὸν κόπο ποὺ ἔβαλε νὰ φτάση ἐκεῖ πάνω, οὔτε τὰ χρόνια ποὺ παιδεύτηκε, οὔτε τὰ περιγέλοια τῶν ὀρνιθιῶν οὔτε τίποτα. Χαίρεται τὸν ἥλιο καὶ τὸ γαλανὸ οὐρανό, τὰ πουλιά, τὶς κότες, τὸ κοοῖτσι ποὺ μαζεύει τὰ φύλλα της. Θροεῖ μαλακὰ στὸ δροσερὸ ἀεράκι, κ' εὐλογᾶ τὸ Θεὸ ποὺ ἔκαμε τὸν κόσμο τόσο ὡραῖο.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

HENRI BERGSON

Η ΨΥΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ

Αὐτὴ 'ναι γενικὰ ἡ σχέση τοῦ πνεύματος μὲ τὸ σῶμα. Εἶναι ἀδύνατο αὐτὴ τὴ στιγμὴ ν' ἀναφέρω τοὺς λόγους καὶ τὰ γεγονότα ποὺ στηρίζεται αὐτὴ ἡ θεωρία. Δὲ μπορῶ ὅμως ν' ἀπαιτήσω νὰ γίνω πιστευτὸς μόνο μὲ τὸ λόγο μου. Τί νὰ γίνῃ; Ὑπάρχει ὡς τόσο μέσο γιὰ νὰ τελειώσω μιὰν ὥρα ἀρχήτερα μὲ τὴ θεωρία ποὺ ἀντικρούω· κι' αὐτό 'ναι ν' ἀποδείξω τὴν ἀντίφαση ποὺ κλεῖ στὸ βάθος της ἡ ὑπόθεση τῆς ἰσοδυναμίας τοῦ ἐγκεφαλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ, γιατὶ, ὅταν τὴν ἐξετάσουμε βαθιὰ θέτει δύο ἀντίθετες ἀποψες καὶ δύο θέσες ποὺ ἀλληλοσυγκρούονται. Ἔκαμ' ἄλλοτε τὴν ἀπόδειξη αὐτή*· ἀλλὰ μ' ὅλη τὴ φαινομενικὴ ἁπλότητά της ἀπαιτεῖ τὴ γνώση μερικῶν θεμελιωδῶν θεωριῶν τοῦ ρεαλισμοῦ καὶ τοῦ ἰδεαλισμοῦ ποὺ ἡ ἔκθεσή τους εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνῃ σὲ λίγη ὥρα. Μπορεῖ ὅμως κἄπως νὰ συμβιβάσουμε τὰ πράμματα καὶ νὰ δώσουμε κἄποιο φαινομενικὸ βάθος στή θεωρία τοῦ παραλληλισμοῦ, ὅταν πάψουμε νὰ τὴν παίρνουμε ἀπ' τὴν ὑλιστική της ἄποψη. Ἐὰν πάλι ὁ καθαρὸς λογισμὸς μᾶς πείθῃ, πῶς πρέπει ν' ἀπορρίψουμε τὴ θεωρία αὐτή, δὲ μᾶς λέει ὅμως τίποτα, δὲ μπορεῖ νὰ εἰπῆ, ποιὰ πρέπει νὰ πάρῃ τὴ θέση της. Ὥστε ὅπως θὰ μαντέψατε μόνο στὴν πεῖρα πρέπει νὰ καταφύγουμε. Ἀλλὰ πῶς θὰ κατωρθωθῇ νὰ περάσουμε ὅλα τ' ἀναγκαῖα καινονικὰ καὶ παθολογικὰ ψυχολογικὰ φαινόμενα; Νὰ τὰ ξετάσουμε ὅλα εἶναι ἀδύνατο· νὰ ἐμβαθύνουμε σὲ μερικὰ μόνο ἀπ' αὐτὰ κι' αὐτὸ δὲν εἶν' εὔκολο. Ἕνα μόνο μέσο βλέπω γιὰ νἄβγω ἀπ' τὴ δυσκολία· νὰ ξετάσουμε δηλαδή, ἀπ' ὅλα τὰ γνωστὰ φαινόμενα μόνο ἐκεῖνα ποὺ εὐνοοῦν περσσότερο τὴ θέση τοῦ παραλληλισμοῦ—στὰ μόν' ἀλήθεια ποὺ ἡ θεωρία αὐτὴ ἐφάνηκε κἄπως πῶς ἄρχιζε νὰ ἐπαληθεύεται—τὰ φαινόμενα τῆς μνήμης. Θάταν κάτι ἂν μπορούσαμε μὲ λίγα λόγια, γενικὰ καὶ φυσικὰ ὄχι τέλεια, νὰ δείξουμε, πῶς μιὰ βαθιὰ ἐξέταση τῶν φαινόμενων αὐτῶν θἄχε ὡς ἀποτέλεσμα νά διαψεύσῃ τὴ θεωρία ποὺ τὰ ἐπικαλεῖται καὶ νὰ πιστοποιήσῃ αὐτὴ ποὺ προτείνουμε. Δὲ θὰ εἴχαμε τέλεια ἀπόδειξη, τόσο μόνο ἀρκεῖ· θὰ ξέραμε τοὐλάχιστο ποῦ πρέπει νὰ τὴ ζητήσούμε. Κι' αὐτὸ θὰ κάμουμε.

Μόνο ἡ μνήμη ἀπ' ὅλες τὶς πνευματικὲς λειτουργίες καὶ μάλιστα ἡ μνήμη τῶν λέξεων κατωρθώθηκε στ' ἀληθινὰ νὰ ἐντοπιστῆ μέσα στὸν ἐγκέφαλο. Ἐξήγησα στὴν ἀρχὴ τῆς διάλεξης αὐτῆς, πῶς μὲ τὴ μελέτη τῶν νόσων τῆς γλώσσας κατωρθώθη νὰ ὁριστῆ ἡ θέση τῶν διάφορων μορφῶν τῆς μνήμης τοῦ λόγου μέσα στοὺς διάφορους ἐγκεφαλικοὺς γύρους. Ἀπ' τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Broca εἶχε δείξει, πῶς ἡ λήθη τῶν κινήσεων τοῦ λόγου εἶχε αἰτία τὴ βλάβη τοῦ τρίτου ἀριστεροῦ μετωπικοῦ ἐγκεφαλικοῦ γύρου μιὰ πολυπλοκώτατη μὲ ἀγῶνες πολλοὺς ἐπλάστηκε θεωρία τῆς ἀφασίας καὶ τῶν ἐγκεφαλικῶν της ὅρων. Γιὰ τὴ θεωρία αὐτὴ πολλὰ μπορεῖ νὰ εἰπωθοῦν. Σοφοὶ μ' ἀναμφισβήτητο κῦρος τὴ μάχονται σήμερα μελετῶντας βαθύτερα τὶς ἐγκεφαλικὲς βλάβες τῶν νόσων τῆς γλώσσας. Ἐμεῖς πρὸ εἴκοσι χρόνων (δὲν ἀναφέρουμε τὸ γεγονὸς αὐτὸ γιὰ νὰ καυχηθοῦμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξουμε, πῶς ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρηση μπορεῖ νἄχει ἀνώτερα ἀποτελέσματα ἀπὸ ἄλλες μέθοδες ποὺ θαρροῦμε καλύτερες) σ' ἐποχὴ ποὺ ἡ θεωρία αὐτὴ ἦταν ἀπρόσβλητη καὶ κανεὶς δὲ μποροῦσε νὰ τὴν ἀγκίξῃ ὑποστηρίξαμε, πῶς ἔπρεπε ν' ἀναθεωρηθῆ. Ἀλλ' ἀδιάφορο! Ἀ' ἕνα σημεῖο εἶναι σύμφωνος ὅλος ὁ κόσμος, στ' ὅτι οἱ ἀστένειες τῆς μνήμης τῶν λέξεων ἔχουν αἰτία βλάβες ἐγκεφαλικὲς πὸὺ λιγότερο ἢ περσσότερο εἶναι δυνατὸ νὰ ἐντοπιστοῦν. Ἀλλ' ἂς δοῦμε, πῶς ἐξηγήθηκε τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἀπ' τὴ θεωρία ποὺ δέχεται τὴ σκέψη ὡς λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου καὶ γενικώτερα ἀπὸ κείνους ποὺ ὑπερασπίζονται τὸν παραλληλισμὸ ἢ τὸ ἰσοδύναμο τῆς ἐγκεφαλικῆς καὶ πνευματικῆς ἐνέργειας.

Εἶναι πολὺ ἁπλὴ ἡ ἐξήγησή τους. Οἱ ἀνάμνησες συγκεντρώνονται μέσα στὸν ἐγκέφαλο σὰν ἀλλοίωσες τῶν ἀνατομικῶν στοιχείων· ὅταν χάνωνται ἀπ' τὴ μνήμη, προσβάλλονται ἢ καταστρέφονται τ' ἀνατομικὰ στοιχεῖα π' ἀναπαύονται οἱ ἀνάμνησες. Μιλήσαμε παραπάνου γιὰ τὰ κλισσὲ καὶ τὰ φωνόγραμμα· εἶναι οἱ ἀγαπημένες εἰκόνες ὅλων αὐτῶν ποὺ ἐξηγοῦν ἐγκεφαλικὰ τὴ μνήμη· οἱ ἐντύπωσες τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων καρφώνονται στὸν ἐγκέφαλο ὅπως στὴν αἰσθητισμένη πλάκα ἢ στὸ φωνογραφικὸ δίσκο. Μόνο ὅταν προσέξουμε καλά, βλέπουμε πῶς δὲν εἶναι σωστές. Ἂν τωόντι ἡ ἀνάμνησή μου ἀπ' τὴν ὅραση ἑνὸς ἀντικειμένου, λόγου χάρη, ἦταν μιὰ ἐντύπωση π' ἀφήνει τὸ ἀντικείμενο αὐτὸ στὸν ἐγκέφαλό μου, τότε δὲ θἄχα μόνο μία ἀνάμνηση, θἄχα χιλιάδες, ἑκατομμύρια παρόμοιες· γιατὶ τὸ πιὸ ἁπλὸ καὶ τὸ πιὸ ἀκίνητο ἀντικείμενο ἀλλάζει σχῆμα, μέγεθος, χρῶμα κατὰ τὴ θέση ποὺ τὸ κυττάω· καὶ σὲ ἀπόλυτη ἂν καταδικαστῶ στασιμότητα καὶ τὸ μάτι μου μείνῃ ἐντελῶς ἀκίνητο μεσ' στὴν κόχη του, πάλι ἄπειρες παρόμοιες εἰκόνες θὰ σχηματιστοῦν μέσα του καὶ θὰ μεταβιβαστοῦν στὸν ἐγκέφαλο. Φανταστῆτε τώρα τί θὰ συμβῆ μὲ τὴν ἀνάμνηση ἀπ' τὴν ὅραση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ κι' ἡ φυσιογνωμία του ἀλλάζει καὶ τὸ σῶμά του κινιέται καὶ τὰ ῥοῦχά του κι' ὅ,τι τὸν περιτριγυρίζει μεταβάλλονται κάθε στιγμὴ ποὺ τὰ κοιτάω! Κι' ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητο ἡ συνείδησή μου ἔχει μία μόνο εἰκόνα ἢ ὅ,τι εἶναι τὸ ἴδιο μιὰ πραχτικὰ ἀμετάβλητη ἀνάμνηση τοῦ ἀντικειμένου ἢ τοῦ ἀνθρώπου· ὁλοφάνερη ἀπόδειξη, πῶς γιὰ κάτι ἄλλο πρόκειται δῶ κι' ὄχι γιὰ μιὰ μηχανικὴ συγκέντρωση. Τὰ ἴδια καὶ μὲ τὴν ἀκουστικὴ ἀνάμνηση. Ἡ ἴδια ἡ λέξη, ὅταν προφέρεται ἀπ' ἄλλα πρόσωπα, ἢ ἀπ' τὸ ἴδιο πρόσωπο σ' ἄλλες στιγμὲς καὶ σ' ἄλλες φράσες δίνει ἀλλοιώτικα φωνόγραμμα· πῶς λοιπὸν ἡ σχετικὰ μία καὶ ἀμετάβλητη ἀνάμνηση τοῦ ἤχου τῆς λέξης συγκρίνεται μὲ φωνόγραμμο; Μόνο αὐτὴ ἡ θεωρία ἔπρεπε νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ὑποπτευθοῦμε τὴ θεωρία ποὺ παραδέχεται ὡς αἰτία τῶν νόσων τῆς μνήμης τῶν λέξεων τὴν ἀλλοίωση ἢ τὴν καταστροφὴ τῶν ἴδιων τῶν ἀναμνήσεων ποὺ αὐτόματα δῆθεν συσσωρεύει ἡ ἐγκεφαλικὴ οὐσία.

Ἂς ἐξετάσουμε τί συμβαίνει σ' αὐτὲς τὶς ἀστένειες. Ἐκεῖ ποὺ ἡ ἐγκεφαλικὴ πάθηση εἶναι μάλλη κ' ἡ προσ-

---

* **Σημ. Μετ.** *Στὴ μελέτη σ' ἀναφέραμε στὴν ὑποσημείωση τῆς ἀρχῆς.* «Le paralogisme pshcho-physiologique».

βολὴ τῆς μνήμης τῶν λέξεων εἶναι πολὺ βαθειά, ἔν' ἀλαφρὸ ἢ ἰσχυρὸ ἐρέθισμα, μιὰ συγκίνηση λόγου χάρη ξαναφέρνει ἄξαφνα τὴν ἀνάμνηση ποὺ φαινόταν γιὰ πάντα χαϊμένη. Θὰ ἦταν δυνατὸ αὐτό, ἂν ἡ ἔδρα τῆς ἀνάμνησης ἦταν στὴ βλαμμένη ἢ καταστρεμμένη ἐγκεφαλικὴ οὐσία ; Τὰ πράμματα γίνονται σὰ *ν' ἀνακαλῇ* ὁ ἐγκέφαλος τὶς ἀνάμνησες κι' ὄχι νὰ τὶς διατηρῇ. Ὁ ἄλαλος δυσκολεύεται νὰ βρῇ τὴ λέξη ποὺ θέλει· τὴ ζητεῖ παντοῦ, ψάχνει τριγύρω της, ἀλλὰ φαίνεται δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὴν ἁρπάξῃ στὸ μέρος ποὺ πρέπει· στὴν ψυχολογία ὅμως τὸ πᾶν εἶναι ἡ ἀκρίβεια. Ἀλλ' ἡ ἀνάμνηση δὲ χάνεται· πολλὲς φορὲς στὰ λόγια του καὶ στὶς περίφρασες ποὺ κάνει τῆς λέξης ποὺ ζητᾶ τοὔρχεται ἡ ἴδια ἡ λέξη. Ἐκεῖνο ποὺ ἀδυνατίζει εἶναι ἡ προσαρμογὴ στὴν κατάλληλη θέση ποὺ ἐξασφαλίζει ὁ ἐγκεφαλικὸς μηχανισμός. Εἰδικώτερα προσβάλλεται ἡ δύναμη ποὺ κάνει ἐνσυνείδητη τὴν ἀνάμνηση μὲ τὴ δημιουργία κινήσεων ποὺ ἂν ἡ ἀνάμνηση εἶχε συνείδηση θὰ ἐκδηλωνόταν σὲ πράξη. Ὅταν ξεχνοῦμε ἕνα κύριο ὄνομα, τί κάνουμε γιὰ νὰ τὸ ξαναθυμηθοῦμε; Δοκιμάζουμε ὅλα τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου μὲ τὴ σειρά· τὰ προφέρουμε πρῶτα μέσα μας· ἔπειτα ἂν μ' αὐτὸ δὲν κατωρθώνουμε τίποτα, τὰ φωνάζουμε δυνατά· παίρνουμε δηλαδὴ ὅλες τὶς κατάλληλες κινητικὲς θέσες· ὅταν μιὰ φορὰ βροῦμε τὴ θέση ποὺ πρέπει, τότε ὁ ἦχος τῆς λέξης γλυστράει σὰ σ' ἑτοιμασμένο κάδρο. Τὴν πραγματικὴ αὐτὴ ἢ δυναμική, τέλεια ἢ στὴν ἀρχή, μιμητικὴ ἐξασφαλίζει ὁ ἐγκεφαλικὸς μηχανισμός. Κι' αὐτὴ δίχως ἀμφιβολία προσβάλλει ἡ νόσος.

Ἐξετάστε τώρα ὅ,τι παρατηροῦμε στὴν προοδευτικὴ ἀφασία, δηλαδὴ στὴν περίπτωση ποὺ ἡ λήθη τῶν λέξεων γίνεται ὁλόενα μεγαλύτερη. Γενικὰ οἱ λέξες χάνονται μὲ ὡρισμένη σειρά, σὰ νὰ γνωρίζῃ ἡ νόσος τὴ γραμματική : πρῶτα πρῶτα ξεχνᾶμε τὰ κύρια ὀνόματα, ἔπειτα τὰ κοινὰ ὀνόματα, κατόπι τὰ ἐπίθετα καὶ τελευταῖα τὰ ῥήματα. Αὐτὸ μὲ πρώτη ὄψη φαίνεται νὰ δικαιολογῇ τὴν ὑπόθεση, πὼς οἱ ἀνάμνησες συγκεντρώνονται στὴν ἐγκεφαλικὴ οὐσία. Τὰ κύρια ὀνόματα, τὰ κοινὰ οὐσιαστικά, τὰ ἐπίθετα, τὰ ῥήματα λὲς κι' ἀποτελοῦν διάφορα στρώματα, τὄνα ἀπάνου ἀπ' τ' ἄλλο, κ' ἡ νόσος τὰ χτυπάει μὲ τὴ σειρά. Ναὶ ἀλλ' ὅποια κι' ἂν εἶναι τὰ αἴτια τῆς νόσου, ἡ μορφὴ κι' ἡ διεύθυνσή της καὶ σ' ὅποιο σημεῖο κι' ἂν παρουσιάζεται, ἡ σειρὰ δὲν ἀλλάζει καθόλου τῆς λήθης τῶν λέξεων. Θὰ γινόταν αὐτὸ ἂν ἡ ἀστένεια πρόσβαλλε τὶς ἴδιες τὶς ἀνάμνησες ; Ἀλλοιῶς λοιπὸν πρέπει νὰ ἐξηγήσουμε τὸ φαινόμενο αὐτὸ κ' ἡ γνώμη μου εἶναι ἡ ἑξῆς. Ξεχνοῦμε πρῶτα τὰ κύρια ὀνόματα, ἔπειτα τὰ κοινὰ ὀνόματα, κατόπι τὰ ἐπίθετα καὶ τέλος τὰ ῥήματα, γιατ' εἶναι πολὺ πιὸ δύσκολο νὰ ξαναθυμηθοῦμε ἕνα κύριο ὄνομα πάρα ἕνα κοινό, ἕνα κοινὸ ὄνομα πάρα ἕνα ἐπίθετο, ἕνα ἐπίθετο κάρα ἕνα ῥῆμα. Ἡ ἀνάμνηση λοιπὸν ποὺ ὅπως φαίνεται καθαρὰ τὴ βοηθάει ὁ ἐγκέφαλος στὴ λειτουργία της ἀνάγκη νὰ περιορίζεται σ'εὐκολώτερες περίπτωσες ὅσο προχωρεῖ ἡ ἐγκεφαλικὴ νόσος. Ἀλλὰ ποιὸς εἶναι ὁ λόγος τῆς μικρῆς ἢ μεγάλης δυσκολίας τῆς ἀνάμνησης; Καὶ γιατί τὰ ῥήματα ξαναθυμώμαστε πολὺ εὐκολώτερα ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες λέξες ; Εἶναι πολὺ ἁπλὸ τὸ φαινόμενο· τὰ ῥήματα ἐκφράζουν πράξες κ' ἡ πράξη εἶναι πολὺ εὐκολομίμητη. Τὸ ῥῆμα μιμούμαστε ἀπ' εὐτείας, τὸ ἐπίθετο μὲ τὸ διάμεσο τοῦ ῥήματος ποὺ πάει, τὸ οὐσιαστικὸ μὲ δυὸ διάμεσα, τὸ ἐπίθετο ποὺ ἐκφράζει μιὰ ἀπ' τὶς ἰδιότητές του καὶ τὸ ῥῆμα ποὺ πάει στὸ ἐπίθετο, τὸ κύριο ὄνομα μὲ τρία διάμεσα, τὸ οὐσιαστικό, τὸ ἐπίθετο καὶ τὸ ῥῆμα· ὅσο λοιπὸν προχωροῦμε ἀπ' τὸ κύριο ὄνομα πρὸς τὸ ῥῆμα ἀπομακρυνόμαστε περσσότερο ἀπ' τὴν πράξη ποὺ εἶναι δυνατὸ ἀπ' εὐτείας νὰ μιμηθῇ καὶ νὰ παίξῃ τὸ σῶμα· ἕνα παιγνίδι ὁλόενα πολυπλοκώτερο γίνεται ἀναγκαῖο γιὰ νὰ συμβολίσῃ μὲ κίνησες τὴν ἰδέα ποὺ ἐκφράζει ἡ λέξη ποὺ ζητοῦμε. Κι' ἐπειδὴ ὁ ῥόλος τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι νὰ πρετοιμάζῃ αὐτὲς τὶς κίνησες, ἐπειδὴ ἡ ἐργασία του ἐλαττώνεται, περιορίζεται κι' ἁπλοποιεῖται ὅσο ἡ κύρια χώρα προσβάλλεται βαθύτερα, δὲν πρέπει νὰ παραξενευώμαστε ἂν ἡ ἀλλοίωση ἢ ἡ καταστροφὴ τῶν κυττάρων καταστρέφοντας τὴν ἀνάμνηση τῶν κύριων ὀνομάτων ἢ τῶν κοινῶν οὐσιαστικῶν ἀφήνει τὴν ἀνάμνηση τοῦ ῥήματος. Κι' ἐδῶ ὅπως κι' ἄλλου τὰ πράμματα μᾶς ἀναγκάζουν νὰ παραδεχτοῦμε, πὼς ἡ ἐγκεφαλικὴ ἐνέργεια εἶναι μόνο ἕνα κατὰ μίμηση τμῆμα τῆς πνευματικῆς ἐνέργειας κι' ὄχι ἴση μ' αὐτή.

Ἀλλ' ἂν ἡ θέση τῆς ἀνάμνησης δὲν εἶναι στὸν ἐγκέφαλο ποῦ εἶναι λοιπόν ; Ἀλήθεια δὲν εἶμαι βέβαιος ἂν τὸ ἐρωτηματικὸ αὐτὸ «ποῦ» ἔχει κανένα νόημα ὅταν πρόκηται γιὰ κάτι ποὺ δὲν εἶναι σωματικό. Τὰ φωτογραφικὰ κλισὲ φυλᾶμε μέσα σὲ κουτιά, τοὺς φωνογραφικοὺς δίσκους μέσα σὲ θῆκες· ἀλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο οἱ ἀόρατες κι' ἀσύλληφτες ἀνάμνησες πρέπει νἄχουν μιὰ χώρα ποὺ νὰ βρίσκουνται καὶ πῶς μποροῦν νἄχουν ; Δέχομαι ὅμως, ἂν ἐπιμένετε, ἀλλὰ παίρνοντας σὲ καθαρὴ μεταφορικὴ ἔννοια τὴν ἰδέα τῆς χώρας τῶν ἀναμνήσεων καὶ λέω, πὼς ἡ θέση τους εἶναι μέσ' στὸ πνεῦμα. Δὲν κάνω ὑπόθεσες, δὲν ἐπικαλοῦμαι μιὰ μυστηριώδη ὀντότητα, πιστεύω μόνο στὴν παρατήρηση· τίποτα δὲν ἔχουμε πιὸ ἄμεσο διδόμενο, τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ὁλοφάνερα πραγματικὸ ἀπὸ τὴ συνείδηση, καὶ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα εἶναι ἡ ἴδια ἡ συνείδηση. Καὶ συνείδηση προπάντων σημαίνει μνήμη. Αὐτὴ τὴ στιγμὴ κουβεντιάζω μαζί σας, προφέρω τὴ λέξη «κουβέντα». Εἶναι φῶς φανερὸ μιὰ εἶναι ἡ παράσταση τῆς λέξης αὐτῆς μέσα στὴ συνείδησή μου· ἀλλοιῶς δὲ θὰ ἦταν μιὰ λέξη, δὲ θἄχε μιὰ σημασία. Κι' ὅμως, ὅταν προφέρω τὴν τελευταία συλλαβὴ τῆς λέξης, οἱ δυὸ ἄλλες συλλαβὲς ἔχουν προφερθῆ ἤδη· εἶναι παρελθὸν σχετικὰ μὲ τὴν τελευταία ποὺ εἶναι παρόν. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταία συλλαβὴ «τα» δὲν τὴν πρόφερα σὲ μιὰ στιγμή· ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος γιὰ τὴν προφορά της ὅσο μικρὸς κι' ἂν εἶναι εἶναι διαιρετὸς σὲ μέρη καὶ τὰ μέρη αὐτὰ εἶναι παρελθὸν σχετικὰ μὲ τὸ τελευταῖο ποὺ θὰ ἦταν αὐτὸ τ' ὁριστικὸ παρὸν ἂν κι' αὐτὸ δὲν ἦταν πάλι διαιρετό· ὥστε ὅ,τι κι' ἂν κάμουμε δὲ χωρίζεται τὸ παρελθὸν ἀπ' τὸ παρὸν καὶ συνεπῶς ἡ μνήμη ἀπ' τὴ συνείδηση. Ἀλήθεια, ὅταν προφέρνω τὴ λέξη «κουβέντα», ἔχω μέσ' στὸ νοῦ μου ὄχι μόνο τὴν ἀρχή, τὴ μέση καὶ τὸ τέλος τῆς λέξης, ἀλλ' ἀκόμα καὶ τὶς προηγούμενες λέξες, κι' ὅλη τὴ φράση ποὺ εἰπώθηκε· ἀλλοιῶς θἄχανα τὴ σειρὰ τοῦ λόγου μου. Ἂν τώρα ἦταν ἄλλη ἡ σύνθεση τοῦ λόγου μπορεῖ ἄλλη νὰ ἦταν κ' ἡ σειρὰ τῆς φράσης μου· μπορεῖ λόγου χάρη νἄκλεινε μέσα της τὴν προηγούμενη φράση καὶ τὸ

«παρόν» μου θὰ βυθιζόταν ἀκόμα περσσότερο μέσ' στὸ παρελθόν. Ἀλλ' ἂς πᾶμε ὡς τὴν ἄκρη τοῦ συλλογισμοῦ μας· ἂς ὑποθέσουμε πὼς ὁ λόγος μου βαστάει χρόνια, ἀπ' τὸ πρῶτο ξύπνημα τῆς συνείδησής μου σὲ μία μόνο φράση, καὶ πὼς τὴ συνείδησή μου δὲν ἀπορρουφάει τὸ μέλλον κ' ἡ πράξη, ἀλλὰ μόνο τὸ νόημα τῆς φράσης· δὲ θὰ ζητοῦσα ἐξήγηση γιὰ τὴ διατήρηση ὅλης τῆς φράσης, ὅπως δὲ ζητῶ γιὰ τὴ διατήρηση τῶν δύο πρώτων συλλαβῶν τῆς λέξης «κουβέντα» ὅταν προφέρω τὴν τελευταία. Τὸ ἴδιο πιστεύω πὼς ὅλη ἡ ἐσωτερική μας ζωὴ εἶναι σὰ μία φράση ποὺ ἀρχίζει ἀπ' τὸ πρῶτο ξύπνημα τῆς συνείδησης καὶ ποὺ εἶναι σπαρμένη ἀπὸ κόμματα, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν κόβεται ἀπὸ τελεῖες. Καὶ πιστεύω συνεπῶς, πὼς δὲ χάνεται τὸ παρελθόν, ἀλλ' εἶναι ὑποσυνείδητο—δηλαδὴ παρὸν μέσα μας ἔτσι ποὺ ἡ συνείδησή μας δὲν ἔχει γιὰ νὰ τὸ ἀποκαλύψῃ νὰ βγῇ ἔξω ἀπ' τὸν ἑαυτό της, μήτε νὰ προστέσῃ κάτι ξένο ἐξωτερικό. Δὲν ἔχει γιὰ νὰ ἴδῃ ξάστερα ὅ,τι κλεῖ μέσα της, ἢ ὅ,τι εἶναι, πάρα νὰ ῥίξῃ ἕνα ἐμπόδιο, νὰ σηκώσῃ ἕναν πέπλο. Πόσο ὅμως ὠφέλιμο ἐμπόδιο ! πόσο ἀξετίμητος πέπλος ! Ἔργο του ἔχει ὁ ἐγκέφαλος νὰ κρατῇ τὴν προσοχή μας ἀπάνου στὴ ζωή. Κ' ἡ ζωὴ βλέπει πάντα ἐμπρός. Δὲ γυρίζει ποτὲ πίσω παρ' ὅσο χρειάζεται νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ ἑτοιμάσῃ μὲ τὸ παρελθὸν τὸ μέλλον. Ζωὴ γιὰ τὸ πνεῦμα, θὰ εἰπῆ προπάντων συγκέντρωση πρὸς τὴν πράξη ποὺ πρέπει νὰ ἐχτελεστῇ. Βύθισμα δηλαδὴ μέσ' στὴν πραγματικότητα μ' ἕνα μηχανισμὸ ποὺ ἁρπάζει ἀπ' τὴ συνείδηση μόνο ὅ,τι μπορεῖ νὰ ὠφελήσῃ τὴν πράξη κι' ἂς θαμπώσῃ ὅλο τ' ἄλλο. Αὐτὸς εἶναι ὁ ῥόλος ποὺ παίζει ὁ ἐγκέφαλος στὴ λειτουργία τῆς μνήμης· δὲ διατηρεῖ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ τὸ σκεπάζει πρῶτα κ' ὕστερα ἀφήνει νὰ διαφαίνεται τόσο μόνο ὅσο χρειάζεται στὴν πράξη. Κι' ὁ ἴδιος εἶναι ὁ ῥόλος ποὺ παίζει καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα γενικά. Ξεχωρίζοντας ἀπ' τὸ πνεῦμα μόνο ὅτι ἐξωτερικεύεται μὲ κίνησες, ῥίχνοντας τὸ πνεῦμα στὸ κινητικὸ αὐτὸ κάδρο ἐλαττώνει τὴν παρατηρητικότητά του, κάνει ὅμως δημιουργικὴ τὴν ἐνεργητικότητά του. Τὸ πνεῦμα μ' ἕνα λόγο ξεπερνάει τὸν ἐγκέφαλο κ' ἡ ἐγκεφαλικὴ ἐνέργεια ἀνταποκρίνεται μόνο σ' ἐλάχιστο μέρος τῆς πνευματικῆς.

Τὸ ἴδιο ἡ ζωὴ τοῦ πνεύματος δὲ μπορεῖ νἄναι ἀποτέλεσμα τῆς ζωῆς τοῦ σώματος, ἀλλ' ἀντίθετα ὅλα συμβαίνουν νὰ νἄναι τὸ σῶμα ὄργανο τοῦ πνεύματος καὶ τότε δὲν ἔχουμε κανένα λόγο νὰ ὑποθέσουμε πὼς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα εἶναι ἀχώριστα. Δὲ θὰ λύσω στὸ πόδι σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ μοῦ μένει τὸ δυσκολώτερο ἀπ' τὰ προβλήματα ποὺ μπορεῖ νὰ θέσῃ ἡ ἀνθρωπότητα στὸν ἑαυτό της. Ἀλλὰ θέλω νὰ τὸ διαφωτίσω. Ποῦθ' ἐρχόμαστε ; Τί κάνουμε δῶ κάτου; Ποῦ πᾶμε ; Ἂν στ' ἀληθινὰ ἡ φιλοσοφία δὲν εἶχε καμμιὰ ἀπάντηση νὰ δώσῃ στὰ σπουδαιότατα αὐτὰ ἐρωτήματα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ἂν ἦταν ἀνίκανη νὰ τὰ διαφωτίσῃ σιγὰ σιγὰ ὅπως διαφωτίζεται ἕνα πρόβλημα ἱστορικὸ ἢ βιολογικὸ μὲ μιὰ πεῖρα ὁλόενα βαθύτερη καὶ μιὰ ὁλόενα βαθύτερη παρατήρηση τῆς πραγματικότητας, ἂν μόνος της σκοπὸς ἦταν τὸ ἀλληλοφάγωμα τῶν δύο ἀντίθετων μερίδων, ἐκείνων ποὺ παραδέχονται κι' ἐκείνων ποὺ πολεμᾶνε τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς ἀπὸ λόγους ποὺ στηρίζονται στὴν ὑποθετικὴ φύση τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος, θἄπρεπε ἀντιστρέφοντας τὸ νόημα τῶν λόγων τοῦ Πασχὰλ νὰ εἰποῦμε, πὼς ἡ φιλοσοφία δὲν ἀξίζει νὰ χάνῃ κανεὶς μήτε δευτερόλεφτο γιὰ δάφτη. Ἡ ἀθανασία βέβαια δὲν μπορεῖ ν' ἀποδειχτῇ ἐμπειρικά. Ἡ πεῖρα ἔχει ὡρισμένα ὅρια ποὺ κινιέται κι' ὅταν ἡ θρησκεία μιλάει γι' ἀθανασία ἐπικαλεῖται τὴν ἀποκάλυψη. Ἀλλὰ θἄταν κάτι, θἄταν πολὺ μεγάλο, ἂν κατώρθωνε ἡ πεῖρα ν' ἀποδείξῃ, πὼς εἶναι δυνατὴ καὶ μάλιστα πιθανὴ ἡ μετὰ θάνατο ζωὴ ὡς ἕν' ἄγνωστο χρονικὸ διάστημα· θἄμενε ἔξω ἀπ' τὸν κύκλο τῆς φιλοσοφίας τὸ ζήτημα ἂν τὸ διάστημα αὐτὸ εἶναι ἢ δὲν εἶναι δίχως ὅρια. Περιορίζοντάς το λοιπὸν σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο καὶ σὲ μικρότερα ὅρια τὸ φιλοσοφικὸ πρόβλημα τοῦ προορισμοῦ τῆς ψυχῆς δὲ μοῦ φαίνεται ὡς ἄλυτο. Ἂς πάρουμε ἕνα ἐγκέφαλο ποῦ ἐργάζεται, μιὰ συνείδηση ποὺ αἰστάνεται, σκέφτεται καὶ θέλει. Ἂν ἡ ἐργασία τοῦ ἐγκεφάλου ἀνταποκρινόταν σ' ὅλο τὸ βάθος τῆς συνείδησης, ἂν ὕπαρχε ἰσοδυναμία τοῦ ἐγκεφαλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ, ἡ συνείδηση θἄχε τὴ μοῖρα τοῦ σώματος κι' ὁ θάνατος θἄταν τὸ τέλος τοῦ παντός· ἡ πεῖρα τουλάχιστο δὲ θἄφερνε καμμιὰν ἀντίρρηση κι' ὁ φιλόσοφος ποὺ θὰ δεχόταν τὴν ἀθανασία θ' ἀναγκαζόταν νὰ στηρίξῃ τὴ θέση του σὲ τίποτα εὐκολογκρέμιστα μεταφυσικὰ δημιουργήματα. Ἀλλ' ἂν ὅπως δοκιμάσαμε ν' ἀποδείξουμε ἡ πνευματικὴ ζωὴ εἶναι πολὺ πολὺ ἀνώτερη ἀπ' τὴν ἐγκεφαλική, ἂν ὁ ἐγκέφαλος περιορίζεται νὰ μεταφράζῃ μόνο σὲ κίνησες ἕνα ἐλάχιστο μέρος ἀπ' τὴν ἐνέργεια τῆς συνείδησης, τότε ἡ ἀθανασία γίνεται τόσο πιθανὴ ποὺ τὸ βάρος τῆς ἀπόδειξης πέφτει πιὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἀρνιέται πάρα σ' ἐκεῖνον ποὺ τὴν πιστεύει· γιατὶ ὁ μόνος λόγος ποὺ μᾶς κάνει νὰ πιστεύουμε, πὼς μὲ τὸ θάνατο σδύνει ἡ συνείδηση, εἶναι ἡ ἀποσύνθεση ποὺ βλέπουμε τοῦ σώματος· ἀλλ' ὁ λόγος αὐτὸς δὲν ἔχει καμμιὰ ἀξία ὅταν εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητο, πὼς ὅλη σχεδὸν ἡ συνείδηση εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπ' τὸ σῶμα. Ἂν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη κυττάξουμε τὸ πρόβλημα τῆς ἀθανασίας, ἂν τὸ κατεβάσουμε ἀπ' τὰ ὕψη ποὺ τὸ ἀνέβασε ἡ παραδομένη μεταφυσικὴ καὶ τὸ φέρουμε στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐμπειρίας, ἀρνιώμαστε βέβαια νὰ πετύχουμε ἀμέσως τὴ ῥιζικὴ λύση. Ἀλλὰ τί τὰ θέλετε ; Στὴ φιλοσοφία πρέπει νὰ ἐκλέξουμε ἢ τὸν καθαρὸ λογισμὸ ποὺ ἔχει σκοπὸ ἕνα ὁριστικὸ ἀποτέλεσμα ἀλλὰ μὴ τελειοποιήσιμο γιατὶ φαντάζει ὡς τέλειο, ἢ τὴν ὑπομονετικὴ παρατήρηση ποὺ ἀρκιέται σὲ σχετικὰ ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἱκανὰ νὰ διορθωθοῦν καὶ νὰ συμπληρωθοῦν ἀπεριόριστα. Ἡ πρώτη μέθοδος θέλοντας νὰ μᾶς φέρῃ μονομιᾶς στὴ βεβαιότητα μᾶς καταδικάζει πάντα σ' ἁπλῆ πιθανότητα ἢ καλύτερα στὴν καθαρὴ δυνατότητα γιατὶ θέτει πάντα δυὸ ἀντίθετες θέσες ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια δύναμη κ' εἶναι δυνατὸ κ' οἱ δυὸ νὰ γίνουν παραδεχτές. Ἡ δεύτερη ἀρκιέται στὴν πιθανότητα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφαρμόζεται σ' ἕναν κύκλο ποὺ ἡ πιθανότητα μπορεῖ ν' αὐξηθῇ δίχως κανένα ὅριο μᾶς φέρνει σιγὰ σιγὰ σὲ μιὰ κατάσταση ποὺ πραχτικὰ δὲ διαφέρει ἀπ' τὴ βεβαιότητα. Ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς φιλοσοφικὲς μέθοδες ἐγὼ ἔκαμα ἐκλογή. Θἄμουν εὐτυχής, ἂν κατώρθωνα νὰ συντελέσω ἔστω καὶ λίγο καὶ στὴ δική σας ἐκλογή.

(Τέλος)

Μεταφραστὴς ***ΝΙΚΟΣ ΚΟΡΚΟΦΙΓΚΑΣ***

ΣΤΙΣ ΚΑΜΠΑΝΕΣ ΤΟΥ GLOCKAU

Τὴ χάλκινή σας τὴν ἀχὼ ψηλά, πλατειὰ καὶ πέρα
Ἕνα πρωΐ τὴν ἄκουσα, γεμάτη περηφάνεια,
Κ' ἦταν σὰν ἄφαντα φτερὰ μὲς στό θολὸν ἀγέρα
Νὰ λάμναν πρὸς τὰ οὐράνια.

Ὁ ἥλιος χλωμὸς κ' ἐσκόρπιζε θαμπὸ κι' ἀρρωστημένο
Τὸ λίγο φῶς περίγυρα τὸ φθινοπωρινό του,
Κ' ἦταν ἡ αὐγὴ σὰν κρύο Βορρᾶ σὰ δειλινὸ θλιμμένο
Μιᾶς χειμωνιᾶς τοῦ Νότου.

Κ' ἡ ἀγάπη μου εἶχε ὡσὰν ἀνθὸς χλωμὸς φυλλορροήσει,
Κ' ἡ ἀπαντοχή μου ἐστέρευε στὴν ἐναγώνια μάχη,
Κ' εἶχε τὸ θάρρος στὴν ψυχὴ σὲ μιὰ ριπὴ τσακίσει
Σὰν τὸ ξερὸ τὸ ἀστάχι.

Κ' ἤτανε ἡ μέρα ποὺ ἄρχιζε πιὸ πελιδνή, πιὸ μαύρη
Κι' ἀπ' τὴ νυχτιὰ ποὺ ἐπέρασα χωρὶς νὰ ξέρω ἀλλί μου,
Ἂν τὴν αὐγὴ ποὺ ἐρχότανε κάποιο λιμάνι θαΰρῃ
Στὴν ἀνεμιὰ ἡ ψυχή μου.

Κ' ἤμουνε ὁ ξένος ὁ ἄγνωρος στ' ἄγνωρα μέσα ξένα,
Κ' ἤμουνε ὠιμὲ κατάμονος μέσα σὲ τόσα ἀσκέρια,
Κ' ἤμουνε ὁ σκλάβος ποὺ εἴχανε τὰ χέρια του δεμένα
Κάποι' ἄφαντα ἄλλα χέρια.

Μὰ ὡς ξάφνου τρικυμίσατε τὰ σεντεφένια θάμπη,
Καμπάνες μεγαλόπρεπες, στὴν ὀρθρινὴ ἡσυχία,
Σὰ νᾶδα γύρω μου τὸ φῶς ἀψύ, θερμὸ νὰ λάμπῃ
Ὡς σ' ἀττικὴν εὐδία.

Ἠπως ὅταν σ' ἄσωτη νυχτιὰ μᾶς τυραγνᾶ ἀγρυπνία
Κι' ἀκόμα ὡς ἀπολύτρωση τὸ πρῶτο λάλο ἀηδόνι,
Ἔτσι ὅταν κρούσατε ἔνοιωσα μιὰ μυστικιὰ θωπεία
Τὸν πόνο νὰ ἡμερώνῃ.

Κι' ὁ νοῦς μου ἀναφτερώθηκεν, ὁ νοῦς μου ὁ κουρασμένος,
Τὸ μουσικὸ τὸ κῦμα σας τὰ πάντα πλημμυρίζει,
Καὶ ὡς ὁδοιπόρος σᾶς γροικῶ, ποὺ καίεται διψασμένος,
Πηγὴν ποὺ κελαρύζει.

Καὶ νά! εἶν' αὐγὴ στὴ χώρα μου καὶ μὲ ξυπνᾶνε ἀηδόνια,
Κ' ἔρχεται ἡ μάννα μου ἡ γλυκειὰ μὲ τὴ ζεστὴ ἀγκαλιά της,
Κ' εἶναι ὡς τὴν ἤξερα παιδί, πρὶν νὰ σκεπάσουν χιόνια,
Τὰ ὡραῖα, ξανθὰ μαλλιά της.

Καὶ νά! θαρρῶ πὼς μὲ καλεῖ κάποια καμπάνα—ὦ θᾶμα!—
Μιᾶς ἐκκλησιᾶς πασίχαρης —ποιὰ μὲ πλανᾶνε μάγια!—
Ποὺ ἐχτὲς μὲ τ' ἄλλα ἀδέρφια μου στολίσαμε ὅλοι ἀντάμα
Μὲ σμίρτα καὶ μὲ βάγια.

Καὶ ὡς ἔστρεψα τὸ βλέμμα μου σ' ὅλα τὰ γύρω ξένα,
Σὰ γνώρισμοι μοῦ φάνηκαν οἱ τόποι καὶ τ' ἀσκέρια,
Καὶ πῆρα θάρρος στὴν καρδιά, σὰ νᾶταν πιὰ λυμένα
Τὰ δυνατά μου χέρια.

Καὶ πιὰ δὲν ἔνοιωθα βαρειὰ τοῦ αὔριο τὴ φροντίδα
Καὶ μὲ χαρὰν ἀπάντεχα τὶς μέλλουσες ἡμέρες:
Ὅπου χτυπάει μιὰν ἐκκλησιὰ καὶ κεῖ 'ναι μιὰ πατρίδα
Κι' ἀδέρφια καὶ μητέρες.

Τὴ χαλκινή σας τὴν ἀχὼ ψηλά, πλατειὰ καὶ πέρα
Ἕνα πρωΐ τὴν ἄκουσα, γεμάτη περηφάνεια,
Κ' ἦταν σὰν ἄφαντα φτερὰ μὲς στὸ θολὸν ἀγέρα
Νὰ λάμναν πρὸς τὰ οὐράνια.—

.. Τὰ χρόνια ἐκύλησαν ἀργά, τί ἀργὰ κυλοῦν τὰ χρόνια
Γιὰ κείνους ποὺ ἀγωνίζονται στῆς Ἀρετῆς τὸ δρόμο,
Κ' ἐπάλεψα μὲ τὴ ζωὴ καὶ μὲ τὴν καταφρόνια
Καὶ κάθε ἐνάντιο νόμο.

Μὰ ὅσες φορὲς λυγίστηκε τὸ θάρρος μου, τὸ ἐγώ μου,
Καὶ σὰν ἀφρὸς ξεχείλισε στὸ κύπελλο ἡ πικρία,
Κι' ὅσες φορὲς ἐπνίξανε βαρειὰ στὸν οὐρανό μου
Τὰ νέφη τὴν αἰθρία,

Τὴ μουσικὴν ἀνάμνηση στὸ νοῦ μου ἔφερα πίσω
Κείνης τῆς φθινοπωρινῆς καὶ τῆς θολῆς ἡμέρας,
Τὸν κάθε τοῦ εἶναι μου νεκρὸ καὶ πάλι νὰ ξυπνήσω
Σὰ σ' ἐγερτήριον σάλπισμα μιᾶς Παρουσίας Δευτέρας!

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

ΜΕΛΕΤΕΜΙ

Πνοῆς καθάριας μυρουδιὰ ἀνασαίνω,
καὶ μιὰ δροσὰ τὰ στήθια μου γιομίζει·
στὸ πέλαγο γερτό, καμαρωμένο
ξανοίχτηκε καράβι κι' ἀρμενίζει.
Ὥρα καλή του, ἂν πάῃ σὲ μακρυσμένο
νησί, ποὺ κάποιος λαχταρᾶ κ' ἐλπίζει,
κι' ἂν ταξειδεύῃ τὸν ξενητεμένο,
κι' ἀπὸ ἀγκαλιὰ ἐρωμένης τὸν χωρίζει.
Ὥρα καλή. Στὴν ἄκρη θὰ κατέβῃ,
κι' ὁλόρθη θὰ σταθῆ σὰ μιὰ ψυχούλα,
μὲ δακρυσμένο μάτι ν' ἀγναντεύῃ,
κ' ἐνῶ σὰν καλαμιὰ π' ἀλαφροτρέμει,
θὰν τὴ χαϊδεύει ἡ βραδυνὴ δροσούλα,
σὺ θὰ φουσκώνῃς τὰ πανιά, μελτέμι.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΟΡΦΗΣ

ΤΡΙΑ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ

Ἤθελα νὰ μοῦ χάριζες τρία λούλουδα κυρά μόυ,
Γιὰ νὰ δροσίσω τὴν καρδιὰ τώρα στὰ γερατειά μου.
Ἕνα γλυκὸ χαμόγελο βγαλμένο ἀπ' τὴν ψυχή σου
Καὶ τῆς φωνῆς σου ἁρμονικὸν ἦχο μὲ τὴν πνοή σου.
Καὶ μιὰ ματιά σου ἀθάνατη ἀπὸ τὰ δυό σου ἀστέρια
ὁποῦ δὲν εἶχανε ποτέ, οὔτ' ἔχουνε τὰ ταίρια.

19)1)1920 *ΗΡΑΚΛΗΣ ΣΤΑΥΡΟΥ*

ΤΙΤΟΥ ΛΟΥΚΡΗΤΙΟΥ ΚΑΡΟΥ

DE RERUM NATURA

ΒΙΒΛΙΟ Ι.

ΦΙΛΟΣΟΦΗΜΑΤΩΝ ΕΛΕΓΧΟΣ

(Συνέχεια)

1052. Καὶ τώρα, Μέμμιε, πρόσεξε πολὺ νὰ μὴν πιστέψεις
Πῶς, καθὼς λέν, στὸ μεσιακὸ τῆς πλάσης στηριγμένα
Εἶναι τὰ πάντα, καὶ γι' αὐτὸ τοῦ κόσμου ἡ φύση δίχως
Χτύπους ἀπ' ὄξω στέκεται θεμελιωμένη, κι' οὔτε
Δὲν εἰμποροῦν νὰ διαλυθοῦν τὰ πλιὸ ψηλά της μέρη
Ἢ καὶ τὰ χαμηλότερα καθόλου, τί στὸ μέσο
Στηρίζονται ὅλα, ἀνίσως σὺ πιστέψεις ποῦ ἕνα πράμα,
Ὅποιο κι' ἂν εἶνε, θὰ μπορεῖ νὰ στέκεται μονάχο,
Ἤ, πῶς αὐτὰ τὰ σώματα ποῦ βρίσκονται ἀπὸ κάτου
Ἀπὸ τὴ γῆς τὸ βάρος τους τὰ ρίχνει πρὸς τἀπάνου,
Καὶ στέκουν ἥσυχα στὴ γῆς ἀνάποδα γυρμένα.
Καθὼς θωροῦμε στὰ νερὰ τοὺς ἴσκιους τῶν πραμάτων,
Παρόμοια, ὡς λέν, τὰ ζωντανὰ μὲ τὸ κεφάλι κάτου
Κινοῦνται, καὶ δὲν εἰμποροῦν ἀπὸ τὴ γῆς νὰ πέσουν
Στὰ οὐράνια μέρη τὰ βαθειά, καθὼς καὶ τὰ δικά μας
Τὰ σώματα δὲν εἰμποροῦν μές τ' οὐρανοῦ τὰ πλάτη
Νὰ πεταχτοῦν μονάχα τους. Σὰ βλέπουν, λέν, τὸν ἥλιο
Οἱ ἀντίποδες, τὰ νυχτικὰ τὰ ἀστέρια ἐμεῖς θωροῦμε,
Κι' ἀντικατάλλαγα μὲ μᾶς μοιράζουν τοὺς οὐράνιους
Καιρούς, καὶ μὲ τὶς μέρες μας οἱ νύχτες τους εἶνε ὅμοιες.
Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ γεννήθηκαν ἀπ' ἕνα μάταιο σφάλμα
Γιὰ τοὺς μωρούς, ποὺ ἀγκάλιασαν ἀνόητες θεωρίες,
Τί μεσιακὸ δὲν εἰμπορεῖ νὰ ὑπάρχει, ἀφοῦ εἶνε ὁ τόπος
Ἀπέραντος, καὶ θετικά, κι' ἂν ἴσως κέντρο ὑπάρχει,
Πῶς θὲ νὰ στέκονται σ' αὐτὸ γιὰ τούτην τὴν αἰτία
Τὰ πράματα καὶ γι' ἀφορμὲς ἄλλες δὲ θὰ σκορπούσαν;
Τί ὁ τόπος καὶ τὸ διάστημα ποὺ ἐμεῖς τὸ κράζουμ' ἄδειο,
Ὁλοῦθε, καὶ στὸ μεσιακὸ κι' ὅπου δὲν εἶναι μέση.
Ὅμοια θ' ἀφίνει νὰ διαβεῖ τὸ σῶμα πῶχει βάρος
Πρὸς ὅποιο μέρος κι' ἂν κινᾶ. Καὶ τόπος δὲν ὑπάρχει,
Ὅπου ἅμα ἐρθοῦν τὰ σώματα, τὴ δύναμη τοῦ βάρους
Χάνοντος μέσα στὸ κενὸ νὰ στέκουν θὰ μποροῦσαν.
Καὶ τ' ἄδειο βέβαια δὲ μπορεῖ τίποτα νὰ στηρίζει,
Μὰ πάντα, ὡς θέλει ἡ φύση του, πρέπει ν' ἀφίνει διάβα.
Λοιπὸν γι' αὐτὸ τὰ πράματα δὲν εἰμποροῦν νὰ στέκουν
Ἀντάμα, ἀπ' τὴν ἐπιθυμιὰ τοῦ κέντρου κυριεμένα.
1083. Κι' ἀπέκει ἀφοῦ στοχάζονται πῶς δὲ στηρίζονται ὅλα
Τὰ σώματα στὸ μεσιακὸ τοῦ κόσμου παρὰ μόνο
Ὅσα τὴ γῆ καὶ τὸ νερὸ συσταίνουν, κι' ὅσα μέσα
Στὸ σῶμα της ἡ γῆ κρατεῖ: τῆς θάλασσας οἱ νότιες
Καὶ τὰ μεγάλα τῶν βουνῶν τὰ ρέματα, διδάχνουν
Ἀντὶς πῶς οἱ αὔρες οἱ ψιλὲς τοῦ ἀγέρα, καὶ παρόμοια
Τῆς στιᾶς οἱ ζέστες μακρυά, σκορπιῶνται ἀπὸ τὸ κέντρο,
Κι' ὅλος γιὰ τοῦτο ὁλόγυρα στ' ἀστέρια ὁ αἰθέρας τρέμει,
Καὶ στὰ γαλάξια τ' οὐρανοῦ τοῦ ἥλιου ἡ φλόγα βόσκει,
(Τί ἐκεῖ τὸ κέντρο φεύγοντας συνάζεται ὅλη ἡ ζέστα),
Πῶς κι' ὅλας μήτε τὰ κλαριὰ τὰ πιὸ ψηλὰ τῶν δέντρων
Βέβαια δὲ θὰ πρασίνιζαν ἂν ἴσως δὲν ἐρχόνταν
Ἀπὸ τὴ γῆ πρεπούμενη θροφὴ γιὰ τὸ καθένα, *
[Ποὺ ἀπ' τοὺς κορμοὺς ὡς τοὺς ψηλοὺς τοὺς κλάδους ἀνε-
[βαίνει,
Αὐτοὶ δὲ σφάλλουν μοναχὰ πάρεξ καὶ ἀνάμεσό τους
Ἀντιλογοῦν. Κι' ἀφοῦ λοιπὸν ἀπόδειξα πῶς εἶνε
Ἀπέραντο τὸ διάστημα θἄνε ἄπειρη καὶ ἡ ὕλη,]
Γιὰ νὰ μὴν λείψουν παρευτὺς πετῶντας σὰν στὲς φλόγες
Στὸ μέγα τὸ ἄδειο τὰ τειχιὰ τοῦ κόσμου ρεπιασμένα,
καὶ νὰ μὴν πᾶν κατόπι τους τὰ πάντα γιὰ ὅμοια αἰτία,
Ἢ καὶ γιὰ νὰ μὴ γκρεμιστοῦν τὰ πλιὸ βαθειὰ τοῦ οὐράνιου
Θόλου, καὶ γιὰ νὰ μὴ συρθεῖ σὲ μιὰ στιγμὴ κ' ἡ σφαῖρα
Τῆς γῆς κάτου ἀπ' τὰ πόδια μας, καὶ γιὰ νὰ μὴν ξεπέσουν
Ἀνάμεσα στ' ἀνάκατα τὰ ρέπια τῶν πραγμάτων
Καὶ τ' οὐρανοῦ τὰ σώματα, χαλῶντας, ὅλα στ' ἄδειο
Τὸ τρίσβαθο, ὥστε τίποτα σὲ λίγο νὰ μὴ μείνει
Μὲς στὰ χαλάσματα παρὰ τὸ διάστημα μονάχα
Τὸ ἔριο κ' οἱ τυφλὲς ἀρχὲς οἱ πρῶτες τῶν πραμάτων.
Τί ἂν πεῖς πῶς ἐπρωτόφυγαν, ἀπ' ὅμοιο μέρος θέλεις,
Σώματα, γιὰ τὰ πράματα θὲ νἄνε αὐτὸ τὸ μέρος
Τοῦ χάρου ἡ πόρτα ὅθε θὰ βγεῖ τῆς ὕλης ὅλη ἡ μάζα.
1114. Αὐτά, τὸ ξέρω, μὲ μικρὸν κόπο θὲ νὰ τὰ μάθεις
Ἐσὺ ὁ πολύξερος, γιατὶ τὄνα φωτίζει τἄλλο,
Κ' ἡ μαύρη νύχτα θετικὰ στὸ δρόμο δὲ θὰ σ' εὕρει,
Μποδίζοντας καὶ τὰ ὕστερα τὰ πέρατα τῆς φύσης
Νὰ ἰδεῖς, γιατί θὰ ρίχτει φῶς τὸ πράμα τὄνα στ' ἄλλο.

Τέλος τοῦ Α΄ βιβλίου.

ΒΙΒΛΙΟ VI

Ο ΛΟΙΜΟΣ

1138. Μόλισμα τέτοιο μιὰ φορὰ θανατερὸ κι' ἀρρώστειες
Τέτοιες, ἐκάμαν τοὺς ἀγροὺς στοῦ Κέκροπα τοὺς τόπους
Θανάσιμους, ἐρήμωσαν τοὺς δρόμους καὶ τὸν κόσμο
Τῆς πολιτείας ξεγένειασαν. Καὶ τωόντις ἡ σκορδούλα
Ποῦ μέσαθε ἀπὸ τὴν καρδιὰ τῆς Αἴγυπτος εἶχε ἔβγει,
Πολὺν ἀγέρα διάβηκε καὶ κάμπους ἁπλωμένους,
Καὶ στοῦ Πανδίωνα τὸ λαὸ τέλος ἐχύθηκε ὅλη.
Κι' ἀρρώσταιναν κοπαδιαστὰ κι' ἀπέθνησκαν οἱ ἀνθρῶποι.
Ἄδραζε πρῶτα κι' ἄναφτε μιὰ λαύρα τὸ κεφάλι
Καὶ τὰ δυὸ μάτια κόκκινα γινόνταν κι' ἐγυαλίζαν,
Κι' ὁ καταπιῶνας ἴδρωνε οἶμα ἀπὸ μέσα μαῦρος,
Κ' ἐκλειοῦσε κι' ὅλας τῆς φωνῆς τὸ διάβα σφαλισμένο
Ἀπ' τὲς πληγές, καὶ τῆς ψυχῆς ὁ ἑρμηνευτὴς ἡ γλῶσσα,
Ἀπόσταζε συναίματα, κ' ἦταν ἀπ' τὴν ἀρρώστεια
Ἀδύναμη, ἀργοκίνητη καὶ γλυτσερὴ στὸ γγίσμα.
Κι' ἀπέκει ὅταν ἡ δύναμη τῆς ἀσβολῆς τὸ στῆθος
Ἐγιόμιζε, κι' ἐχύνοτουν ὡς καὶ στὴν παθιασμένη
Καρδιὰ τοῦ ἀρρώστου, τῆς ζωῆς τότε ὅλοι οἱ τοῖχοι ἐπέφταν.
Κ' ἔβγαζε βῶχα βρωμερὴ μὲ τὴν πνοὴ τὸ στόμα,

---

* *Τὸ κείμενο παρουσιάζει ἕνα χάσμα ὀχτὼ στίχων· τὸ ἐσυμπληρώσαμε σύμφωνα μὲ τὸ* Munro.

Σὰν τὴν ὀσμὴ τοῦ ψοφιμιοῦ ποὺ πεταμένο σέπει.
Κι' ὅλες οἱ δύναμες τοῦ νοῦ τότες ἐλυῶναν κι' ὅλο
Τὸ σῶμα σὰ νὰ εὑρίσκοτουν στοῦ χάρου τὸ κατόφλι.
Καὶ στ' ἀνυπόφερτα κακὰ συντρόφια πάντοτε ἦταν
Μιὰ στενοχώρια ἀβάσταχτη καὶ στεναγμοὶ καὶ βόγγοι.
Κι' ἀδιάκοπα ἕνας λόξιγκας συχνὸς μέρα καὶ νύχτα
Ἀνάγκαζε νὰ σπαρταροῦν τὰ μέλη καὶ τὰ νεῦρα,
Κ' ἔλυωνε ὁ κόπος ἐκεινοὺς ποὺ ἦταν καὶ πρὶν σβυσμένοι.
Καὶ κανενοῦ δὲ θἄβλεπες ἀπὸ μεγάλη λαύρα
Ἀπάνου ἀπάνου στὸ πετσὶ τὸ σῶμα θερμασμένο,
Ἀλλὰ ἔδινε αἴσθηση χλιαρὴ στὰ χέρια ὅταν τὸ ἀγγίζαν,
Κι' ὅλο συνάμα ἀπ' τὲς πληγές, ποὺ ἦταν σὰ συγκαμένες,
Φαινότουν κατακόκκινο, καθὼς ὅταν στὰ μέλη
Σκορπᾶ τὸ ἀνεμοπύρωμα. Κι' ἀντὶς στὰ μέσα σπλάχνα
Τοῦ ἀνθρώπου, κ' ἕως τὰ κόκκαλα φλεγότουν· στὸ στομάχι
Ἔκαιγε ἡ φλόγα λαυρερὴ σὰ μέσα σὲ καμίνια.
Καὶ τίποτα ἀρκετὰ ἐλαφρὺ μηδὲ ψιλὸ δὲν ἦταν
Γιὰ νὰ τυλίξει τὸ κορμὶ μὲ ὠφέλεια παρὰ μόνο
Τὸ κρύο κι' ὁ ἀγέρας πάντοτε. Τὰ μέλη τὰ ἀναμμένα
Ἀπ' τὴν ἀρρώστεια μερικοὶ βουτοῦσαν στὰ ποτάμια
Τὰ κρύα, κ' ἐρρίχναν τὸ κορμὶ γυμνὸ μέσα στὸ κῦμα.
Πολλοὶ καὶ μέσα στὸ νερὸ τῶν πηγαδιῶν ἐπέφταν
Μὲ τὸ κεφάλι, ἀπὸ ψηλά, καὶ μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα,
Κι' ἄσβυστη δίψα καὶ ξερὴ τοὺς βύθιζε τὸ σῶμα,
Κ' ἦταν γιὰ κείνους τὸ πολὺ νερὸ σὰ λίγες στάλες.
Κι' ἀναπαμὸς μὲς στὰ κακὰ δὲν ὕπαρχε : λυωμένα
Ἐκοίτονταν τὰ σώματα, κ' ἡ γιατρικὴ σκιασμένη
Ἐμουρμουροῦσε σιωπηλά, τί ἀπάνου της ἐστρέφαν
Πολὺ συχνὰ τὰ ὀρθάνοιχτα τὰ μάτια τους, ποῦ ἐκαῖγαν
Ἀπ' τῆς ἀρρώστειας τὴ φωτιὰ καὶ δὲν ἐπαῖρναν ὕπνο.
Ἀπέκει κι' ὅλα ἐφαίνονταν πολλὰ σημεῖα θανάτου !
Ὁ νοῦς τους ἐσυγχίζονταν στὴ σκιάξη καὶ στὴ θλίψη.
Περίλυπο εἶχαν βλέφαρο· τὸ πρόσωπό τους ἦταν
Ξαγροικιωμένο καὶ βαρύ· τ' αὐτιά τους ταραγμένα
Κι' ὁλόγιομα βουΐσματα, κ' ἦταν συχνὲς οἱ ἀνάσες,
Ἢ κι' ἀπεικὲς κι' ἀνάγλυκες· καὶ λαμπερὴ τοῦ ἥδρου
Ἡ νότια τοὺς περίβρεχε τὸν τράχηλό· ἦταν λίγα
Κ' ἦταν ψιλὰ τὰ ρόχαλα, μὲ χρῶμα ζαφυρένιο,
Κ' εἶχαν ἁρμούρα, κ' ἔβγαιναν ἀπ' τὸ βραχνὸ λαρύγγι
Σὰ μεταβιᾶς μὲ τὸ βηχιό. Τὰ νεῦρα κορδωμένα
Ἦταν στὰ χέρια πάντοτε, κ' ἐσπάραζε τὸ σῶμα,
Κι' ἀπ' τὰ ποδάρια ἀνέβαινε σιγὰ σιγὰ τὸ κρύο.
Καὶ μὲς στὴν ὕστερη στιγμὴ τ' ἀρθούνια ἐπλακονόνταν,
Τῆς μύτης ἡ ἄκρη ἐψίλωνε στὴν κορυφή, τὰ μάτια
Ἐβάθαιναν, ἐβάθαιναν καὶ τὰ μηλίγγια, κρύο
Ἐγίνοτουν κι' ἀπόσκληρο τὸ δέρμα, κι' ἀποτρόπαια
Ἐχάσκιζαν τὰ στόματα κ' ἐπρίσκοτουν γδωμένο
Τὸ μέτωπο, κι' ἀπέκειθε σὰν οἱ ἄνθρωποι πεθαῖναν,
Γοργὰ τὰ μέλη ἐτσίρωναν. Τὴν ὄχτατην ἡμέρα,
Σὰν ὁ ἥλιος ἔφεγγε λαμπρός, ἐτέλειωναν πὲς ὅλοι,
Ἢ κι' ὅλας μὲ τὴν ἔνατη λαμπράδα του τὴ ζήση.
Κι' ἂν ἴσως κάποιος γλύτονε τὴ μοῖρα τοῦ θανάτου,
Ἀπὸ τὲς ἄσκημες πληγὲς καὶ τῆς κοιλιᾶς τὴ διάρροια
Τὴ μαύρη, ἀπέκει ὁ μαρασμὸς τὸν πρόσμενε κι' ὁ χάρος,
Ἢ κι' ὅλας ἀπ' τὰ ἀρθούνια του, ποῦ ἐφούντοναν, μὲ [πόνους
Στὴν κεφαλή, συχνόβγαιναν αἵματα πλῆθος σάπια,
Κ' ἔφευγε ἀπόκει ἡ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου κι' ὅλη ἡ οὐσία.
Καὶ πάλι ἂν ἕνας ξέφευγε τὸ ἀψὶ τοῦ μαύρου αἱμάτου
Τὸ χύσιμο, στὰ νεῦρα του ἡ στ' ἄλλα μέλη ἡ ἀρρώστεια,
Ἢ κι' ὅλας στὰ γεννητικὰ τὰ μόρια του ἐριχνότουν.
Καὶ κάποιοι ποῦ τοῦ θάνατου τὸ πέρασμα ἐτρομάζαν
Πάρα πολύ, τὴ ζήση τους γλυτόναν, μὲ μαχαῖρι
Τ' ἀντρίκια μόρια κόφτοντας· καὶ κάποιοι δίχως χέρια
Καὶ δίχως πόδια ἀπόμνεσκαν, μὰ ζωντανοί· καὶ κάποιοι
Ἐχάναν τὰ δυὸ μάτια τους, τόσο πολὺ ἀψιωμένος
Ἔμπαινε μὲς τὰ σπλάχνα τους ὁ φόβος τοῦ θανάτου.
Κι' ἄδραζε κάποιους λησμονιὰ τέτοια, ποῦ δὲ θυμοῦνταν
Τίποτα, μήτε ἐγνώριζαν ξανὰ τὸν ἑαυτό τους.
Καὶ μολονότι ἀπανωτὰ πλήθια κορμιὰ ἐκοιτόνταν
Ἄθαφτα χάμου, τὰ πουλιὰ καὶ τ' ἄγρια ζᾶ ἀλαργεῦαν
Γιὰ νὰ ξεφύγουν τὴν ἀψιὰ τὴ βρῶμα· ἢ ἂν κάποιο κι' ὅλας
Δοκίμαζε, ἑτοιμόψοφο κοιτότουν δειλιασμένο.
Κι' οὔτε δὲν ἐξανάφαινε : σ' ἐκεῖνες τὲς ἡμέρες
Πουλὶ κανένα ὁλότελα, κι' οὔτε ἄφιναν τοὺς λόγγους
Τὰ γένη τ' ἄγρια τῶν θεριῶν, κι' ὅμως πολλὰ ἀπ' τὸ πάθος
Ἐλίγωναν κι' ἀπέθνησκαν. Κ' οἱ πιστοὶ σκύλοι πρῶτοι
Ξάπλου στοὺς δρόμους ἔβγαζαν τὴν ὕστερη πνοή τους
Μὲ ἀγῶνα, γιατὶ ἡ δύναμη τοῦ λοιμικοῦ ἀπ' τὰ μέλη
Τὴ ζήση τοὺς ξερίζονε. Καὶ γενικὸς δὲν ἦταν
Τρόπος κανένας γιατρειᾶς οὔτε κι' ἀσφαλισμένος,
Τί ἐκεῖνο πῶδινε τοῦ ἑνοῦ τὴ δύναμη νὰ πέρνει
Τοῦ ἀγέρα μὲς στὰ στήθη του τὲς ζωτικὲς τὲς αὔρες
Καὶ νὰ κοιτάζει τοὐρανοῦ τὰ κράτη, αὐτὸ τὸ ἴδιο
Ἔφερνε σ' ἄλλους χαλασμοὺς καὶ ἑτοίμαζε τὸ τέλος.
1230. Ἀλλὰ ἕνα πράμα ἐλεεινὸ ἀνάμεσα σὲ τοῦτα
Ἦταν τὸ θλιβερώτερο , ὅταν περιπλεγμένον
Κανεὶς ἀπ' τὸ θανατικὸ νοοῦσε τὸν ἑαυτό του,
Λιγόθυμος ἐκοίτοτουν σὰν καταδικασμένος
Μὲ τὴν καρδιὰ περίλυπη, καὶ βάζοντας στὸ νοῦ του
Τὸ θάνατο, ξεψύχιζε σ' ἐκεῖνο τὸ ἴδιο μέρος.
Καὶ μάλιστα τὸ μόλεμα τῆς λαίμαργης πανούκλας
Ἄκοπα ἁδράζαν οἱ ἄνθρωποι ὁ ἕνας ἀπ' τὸν ἄλλον,
Σὰν τὰ κοπάδια τῶν ἀρνιῶν καὶ τῶν βωδιῶν τὰ γένη.
Κυρίως γι' αὐτὸ ἐσωρεύονταν ἀπανωτοὶ οἱ θανάτοι.
Τί αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀρρώστους τους ξεφεῦγαν νὰ βαϊλεύσουν,
Τρομάζοντας τὸ θάνατο καὶ τὴ ζωὴ ποθῶντας
Πάρα πολύ, μὲ θάνατο κακὸ καὶ μαυρισμένον
Ἀβοήθητους, παντέρημους, σὲ λίγο ἡ ἴδια ἀμέλεια
Τοὺς τιμωροῦσε, ἡ φόνισσα· μὰ κι' ὅσους στὸ πλευρό τους
Ἐστέκονταν, τοὺς πέθαινε τὸ μόλισμα κι' ὁ κόπος,
Ποὺ ἡ συστολὴ τοὺς ἔκανε νὰ θέλουν νὰ ὑποφέρουν,
Καὶ τῶν ἀρρώστων ἡ γλυκειὰ φωνὴ κ' οἱ στεναγμοί τους.
Ὁ πλιὸ καλὸς ἐλάβαινε θάνατον τέτοιον τότες.
Κ' ἔρημα κι' ἀσυντρόφευτα τὰ λείψανα ἐπηγαῖναν,
Κι' ἀγωνιζόνταν οἱ ἄνθρωποι νὰ θάφτουν τοὺς δικούς τους
Σὲ ξένους τάφους, κ' ἔγερναν σβυμένοι ἀπὸ τὴ θλίψη
Κι' ἀπὸ τὰ δάκρυα σπῆτι τους, κ' οἱ περισσότεροί τους
Ἐπέφταν στὸ κρεββάτι τους ἀπέκει ἀπὸ τὴν πίκρα.
Κι' ἄνθρωπος δὲν εὑρίσκοτουν κανεὶς ποὺ νὰ μὴν εἶχε
Γεφτεῖ σ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸ θάνατο, ἀρρώστεια ἢ λύπη.

1252. Ἀπέκει κι' ὅλα ὁ πιστικὸς κι' ὁ κάθε κοπαδιάρης,
Κι' ὁ ἀράθυμος κυβερνητὴς τοῦ ἀπόζαβου τοῦ ἀλάτρου,
Ἀρρώσταιναν, κι' ἐκοίτονταν γραμμένοι τοῦ θανάτου
Μὲς στὴν καλύβα ἀπανωτά, στὰ πάθη καὶ στὴ φτώχια
Τὰ σώματά τους. Θἄβλεπες συχνὰ ξεψυχισμένοι
Ἀπάνου στ' ἄψυχα παιδιὰ νὰ κοίτονται οἱ γονέοι,
Κι' ἀπάνου στοὺς πατέριδες κι' ἀπάνου στὲς μητέρες
Νὰ ξεψυχίζουν τὰ παιδιά ! Καὶ τὴν πλιὸ λίγη θλίψη
Στὴ χώρα δὲν τὴν ἔχυσεν ὁ χαλασμὸς ἐκεῖνος,
Ποὺ ἀπὸ τὰ μέρη τὰ ἄρρωστα τὸν ἔφερναν μαζῆ τους
Ἀπὸ τρογύρου ἐρχάμενα τὰ πλήθη τῶν ξωμάχων.
Ὅλους τοὺς τόπους γιόμιζαν, κι' ὅλα τὰ σπήτια, κι' ὅσο
Στὸ Ἄστυ περσότεροι ἔρχονταν, τόσο καὶ πλιὸ μεγάλους
Ἔκανε ὁ χάρος τοὺς σωρούς. Κυλιόνταν ἀπ' τὴ δίψα
Κ' ἐσέρονονταν πολλὰ κορμιὰ στοὺς δρόμους κ' ἐκοιτόνταν
Σιμὰ στὲς βρύσες ξαπλωτά, κ' ἐκλειότουν ἡ πνοή τους
Ἀπ' τὴ γλυκάδα τὴν πολλὴ τοῦ δροσισμοῦ. Κι' ὁλοῦθε
Στοὺς τόπους, ποὺ ἦταν ἀνοιχτοὶ γιὰ τὸ λαό, καὶ σ' ὅλες
Τὲς στράτες, θἄβλεπε κανεὶς νὰ σβύνονται περίσσια
Ἄρρωστα μέλη, μὲ κορμὶ μισοξεψυχισμένο,
Φριχτὰ ἀπ' τὸ ρύπο, μ' ἄπαστρα κουρέλια σκεπασμένα,
Ἀπὸ τὴ βρῶμα τοῦ κορμιοῦ, μὲ τὸ πετσὶ μονάχα
Ἀπάνου στὲς κοκκάλες τους, καὶ σὰ θαμμένα μέσα
Στὲς τρομερές τους τὲς πληγὲς καὶ στὴν ἀκαθαρσία.
Κ' εἶχε γιομίσει ὁ θάνατος μ' ἄψυχα σώματα ὅλους
Τοὺς ἅγιους τῶν ἀθάνατων ναούς, κ' εἶχε φορτώσει
Μὲ λείψανα ὅλα τῶν θεῶν ὁλοῦθε τὰ ἁγιαστήρια,
Τὶ ὁλοῦθε οἱ γεροφύλακες εἶχαν στιβάξει ξένους.
Καὶ τωόντι τότες σεβασμὸ δὲν εἶχε πλιὰ ἡ λατρεία
Τῶν ἀθανάτων κ' οἱ θεοί· τὸν ξεπερνοῦσε ὁ πόνος.
Καὶ τὰ συνήθεια τῆς ταφῆς, ποὺ ἐσυνειθοῦσε ἐκεῖνος
Ὁ κόσμος ὁ εὐλαβητικός, στὴ χώρα πλιὰ εἶχαν πάψει,
Τί ταραγμένοι ἐτρόμαζαν ὅλοι καὶ τοὺς δικούς του
Ἔθαφτε ὡς ἤθελε ὁ καιρὸς περίλυπος καθένας.
Κ' ἐσπρῶχναν οἱ περίστασες οἱ ξαφνικὲς κ' ἡ φτώχια
Τότες σὲ πράματα φριχτὰ τὸν κόσμο. Κ' ἔτσι οἱ ἀνθρῶποι
Τοὺς συγγενεῖς τους ἔβαζαν μ' ἄγριες φωνὲς σὲ ξένες.
Πυρές, κι' ἀνάβαν τὴ φωτιά, καὶ κάλλιο ἐτσακονόνταν
Παρὰ ν' ἀφήσουν τοὺς νεκρούς, καὶ τὸ αἷμα τους ἐχύναν·
Τέλος τοῦ ὅλου ἔργου.

Μεταφρ. ΚΩΣΤ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

QUO VADIS

Ἀβέβαιο τ' αὔριο· ἡ Δύναμη τὴν Πλάση
Ποὺ κυβερνάει, ποῦ τάχα μᾶς τραβάει ;
Ἄχ ! αὐτὸ τῶχει ὁ ἄνθρωπος ξεχάσει,
Σκλάβος στὰ πάθη ποὺ ἡ στιγμὴ γεννάει.
Τὸ σπαραγμὸ συχνὰ καλεῖ γιορτάσι,
Κι' ἄμυαλο πλάσμα, ἐγώπαθο, ζητάει
Νἆναι κριτής, ἐκδικητής, νὰ πλάσει
Σκλάβο τὸν ὅμοιο... ἡ μέθη ποῦ μᾶς πάει ;
Ἀβέβαιο τ' αὔριο· ἂν κάμεις νὰ σαλέψεις,
Ὁ ἀφέντης λέει, ποὺ ἐκεῖνον πᾶς νὰ κλέψεις.
Ἡ συφορὰ εἶν' ἀφεύγατη. Μ' ἂν πάλι
Μπουχτισμένοι κ' οἱ σκλάβοι τὸ κεφάλι
Σηκώσουν, πῶς ἡ ἐκδίκηση πληθαίνε.
Τὸ ἀβέβαιο γιὰ τὴ γῆ τὴν κολασμένη !

ΕΡΝΕΣΤΟΥ ΜΑΡΙΝΟΝΗ

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΟΥΓΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ

XIII

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΣΤΗ ΣΚΗΝΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Καθὼς θὰ ἰδοῦμε ὅταν θὰ μιλήσουμε γιὰ τὶς «Χάριτες», ὁ Φώσκολος εἶχε ἀφιερώσει στὸν Ἀντιβασιλέα ἕνα ἀπόσπασμα ἀπ' αὐτὸ τὸ ποίημα, ποὺ ἐδέχτηκε τὴν προσφορά, δείχνοντας ὅτι δὲ βαστάει ἔχτρητα στὸν τραγωδὸ τοῦ «Αἴαντα». Καὶ ὁ Φώσκολος ἐπαρουσίασε μὲ πιὸ ἤρεμη ψυχὴ στὴ θεατρικὴ λογοκρισία τὴν «Ριτσιάρντα» του, κατὰ τὲς ἀρχὲς τοῦ Ἰούνιου τοῦ 1813. Ἡ λογοκρισία τὴν ἐπιδοκίμασε, καὶ ὁ ποιητὴς ἐπῆγε στὴν Μπολόνια νὰ τὴν παραστήσει.

Ἡ τρίτη τραγωδία τοῦ Φώσκολου τέλος κουρασμένη ἀπὸ τὰ κλασικὰ καὶ ρωμαϊκὰ θέματα, ἐξετύλιγ' ἕνα θέμα μεσαιωνικό : ὄχι νέα δοκιμή, ἀφοῦ εἶχαν προπορευθεῖ π. χ. ἡ «Ροσμοῦντα» τοῦ Ἀλφιέρη καὶ ὁ «Γαλεότος Μανφρέντη» τοῦ Μόντη. Ἡ τραγωδία τοῦ Οὔγου ὅμως δὲν ἔχει καμία βάση ἱστορική : ἡ φανταστικὴ ὑπόθεση ξετυλίγεται μὲ πρόσωπα καθαρά, φανταστικά. Ἡ «Ριτσιάρντα» εἶναι πραματικὰ μιὰ φανταστικὴ πριγκίπισα τοῦ Σαλέρνου, ποὺ ὁ πατέρας της Γουέλφος μισοῦσε θανάσιμα τὸν ἀδελφὸ Ἀβεράρντο, πατέρα τοῦ Γουΐδου, ἐραστὴ ἀνταγαπώμενου ἀπὸ τὴ Ριτσιάρντα. Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν ἀδελφικῶν μισῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἐμποδιζομένων ἐρώτων, εἶναι ὁ θάνατος τῆς Ριτσιάρντας, ποὺ τὴ σκότωσε ὁ πατέρας της καλήτερα παρὰ νὰ τήνε δεῖ γυναῖκα τοῦ Γουΐδου, καὶ ἡ αὐτοχτονία τοῦ πατροχτόνου Γουέλφου.

Ἡ δραματικὴ σύνθεση τῶν δύο ἐρωτεμένων σημειώνει ὁ Ματσόνη θυμίζει ἀρκετὰ τὸ «Ρωμαῖο καὶ Ἰουλιέτα» τοῦ Σαίξπηρ, καὶ ὁ Ἀντ. Μπετόνης παρατηρεῖ ὅτι ἡ σκηνὴ στὸ Σαλέρνο καὶ ὁ χαραχτήρας τοῦ Γουέλφου καὶ τῆς Ριτσιάρντας μποροῦσε νἄχουν πηγάσει ἀπὸ τὸ δήγημα τῆς Τζιεμόντας τοῦ «Δεκαήμερου». Ὁ Φλόρης ἀρνιέται αὐτὴ τὴν μποκατσιακὴ προέλεψη καὶ σημειώνει πὼς μὲ τὴ «Ριτσιάρντα» ὁ ποιητὴς ὁ κλασικός, ἐπλησίασε χωρὶς νὰ τὸ θέλει στοὺς αἰσιητικοὺς κανόνες τοῦ ρωμαντισμοῦ, κ' ἔγιν' ὁ πρόδρομος, μὲ τὶς χτυπητὲς βρυσιὲς ἐνάντια στοὺς πρίγκηπες ποὺ συντρίψανε τὴν Ἰταλικὴν ἑνότητα, τοῦ πατριωτικοῦ θεάτρου. ποὺ κατὰ τ' ἀκόλουθα χρόνια ἔγιν' ἀγαπητὸ στὸ λαό.

Ὁ Οὔγος ἐπίστευεν ὅτι τὸ ἔργο θὰ εἶχε μιὰν ἄριστην ἐπιτυχία, καὶ πρὸ πάντων γιατὶ εἶχε ἐμπνευτεῖ πλάθοντας τοὺς χαραχτῆρες τῶν προσώπων, ἀπὸ ἀγαπητά του πρόσωπα, ἔτσι ποὺ συγκινιέτανε ξαναδιαβάζοντας τοὺς στίχους του, κ' ἔλπιζε νὰ συγκινηθεῖ καὶ τὸ κοινό. Ἔγραφε στὸν Τρέκη κατὰ τὶς 10 τοῦ Ἰουνίου 1813 :

«Ἐτέλειωσα ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὴ φτωχή μου «Ριτσιάρντα», δὲν εἶναι λέξη ποὺ αὐτὴ λέει ἀνάμεσα σ' ἐκείνους τοὺς σιδερένιους ἱππότες καὶ σταυροφόρους, ποὺ τόσο στὸ γράψιμο ὅσο καὶ στὸ διάβασμα, νὰ μὴ μὲ κάμει νὰ κλάψω

καὶ συχνὰ μὲ ξέσπασμα. Στὸ χαραχτῆρα τῆς Ριτσιάρντας ἐζωγράφισα τὴ φυσιογνωμία τῆς ψυχῆς δυὸ προσώπων, καὶ τὴν ἔκαμα μιὰ μονάχα: ἡ Φουλβιέτα θὰ γνωρίσει ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ πρόσωπα, τὸ ἄλλο κανένας, ἐχτὸς ἀπὸ μὲ δὲν τὴν γνωρίζει ἢ θὰ μποροῦσε νὰ γνωρίσει, καὶ ὡς κι' αὐτὴ βρίσκεται μακριά μου καὶ εἶναι δυστυχέστατη. Ὁ ἔρωτας τοῦ Γουΐδου εἶναι ὅμοιος μ' ἐκεῖνον ποὺ παρατήρησα στὴν ὑπέροχη καὶ γεναία ψυχὴ καὶ σχεδὸν ἄγρια, μὰ εὐγενέστατη καὶ ἀγέροχη, ἑνὸς φτωχοῦ μου φίλου ποὺ δὲν εἶναι πιὰ στὴ γῆ».

Τὰ «δύο πρόσωπα» εἶναι ἡ Φραντσέσκα Τζιόβιο καὶ ἡ Μαγδαληνὴ Μπινιάμη, ὁ «φτωχὸς φίλος» εἶναι ὁ Μπενεντέτος Τζιόβιο, ἡ Φουλβιέτα εἶναι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Τρέκη.

Βέβαια ἀπὸ τὴ δραματική της μεριά, ἐὰν μὴ ἀπὸ τὴ στιχουργική της, ἡ «Ριτσιάρντα» ποὺ ὁ Μέστικας θεωρεῖ τὴν καλλίτερην ἀπὸ τὶς τραγωδίες τοῦ Φώσκολου, εἶταν ἀνώτερη ἀπὸ τὸν «Αἴαντα», μά, ὅταν παρσστάθηκε δὲν εἶχε καλλίτερη τύχη: «ἐὰν ἡ παράσταση τοῦ «Αἴαντα» λέγει ὁ Πέκιος, ἔπεσε, ἡ παράσταση τῆς «Ριτσιάρντας» ἐκατρακύλησε». Τὸ πέσιμο τὸ δηγιέται ὁ Φώσκολος πρὸς τὴν Ἀλμπάνη κατὰ τὶς 19 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1813:

«Ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρώτη πράξη, ὁ λαὸς ἐχτυποῦσε τὰ χέρια, κ' ἐγὼ αἰσανόμουνα νὰ χτυπήσω ὅλα ἐκεῖνα τὰ ξεροκέφαλα ποὺ δὲν ἐγνώριζαν ὅτι τὸ καλήτερο δῶρο ποὔχαν νὰ κάμουν σ' ἕνα συγγραφέα εἶναι ἡ σιωπή. Μὰ ἡ εὐμένεια τοῦ λαοῦ μ' ἐθύμωνε περισσότερο, ὕστερ' ἀπὸ τὴ δεύτερη πράξη, ποὺ ἔκραζαν τὸ συγγραφέα μὲ χειροκροτήματα, ἔσκουζαν τ' ὄνομά μου, ἐθορυβοῦσαν σπάζοντας τὰ καθίσματα γιὰ νὰ πάω ἐγὼ νὰ δεχτῶ τὰ συγχαρητήρια τοῦ λαοῦ-κριτή, ποὺ στὸ μεταξὺ χαλοῦσε τὴν τραγωδία. Ἐβγαιναν οἱ ἠθοποιοὶ γιὰ ν' ἀρχίσουν τὴν τρίτη πράξη, καὶ ὁ κυρίαρχος λαὸς τοὺς ἔδιωχτε, γιατ' ἤθελε νὰ βγεῖ στὸ προσκήνιο ὁ συγγραφέας. Μὰ ὁ συγγραφέας ποὺ δημιουργεῖ καὶ δὲν εἶναι τσαρλατάνος καὶ δὲν ἐκθέτει τὸ πρόσωπό του, μὰ τὴν τραγωδία, ἔκαμε τὸν κουφὸ πιὸ πολὺ ἀπὸ μισὴ ὥρα, καὶ δὲν ἐκουνήθηκε οὔτε ὅταν ἔτρεξε ὁ Δήμαρχος γιὰ νὰ τόνε πείσει νὰ παρουσιαστεῖ... Μὰ ἡ μετριοφροσύνη μου ἐθεωρήθηκε ἀπὸ τὸ ἀκροατήριο γιὰ περηφάνια· δὲν ἠθέλησε πιὰ ν' ἀκροαστεῖ μὲ τὴν προηγούμενην ἡσυχία τὶς τρεῖς ἀκόλουθες πράξες, καὶ ἡ πρώϊμή μου δάφνη, ξάφνου ἐφυλλορρόησε. Οἱ ἠθοποιοὶ ἔχασαν κ' ἐκεῖνοι τὴν ὀλίγη διάθεση καὶ τὸ θάρρος ποὺ εἶχαν, καὶ ἡ τρίτη καὶ τετάρτη πράξη ἀπαγγέλθηκε ὅσο ποτέ μου δὲν ἄκουσα χειρότερα. Τὸ μουρμούρισμα τῆς πλατείας σιγὰ-σιγὰ ἔπαυε· καὶ τὴν πέμπτη πράξη τὴν ἄκουσαν καὶ ἐννόησαν πολὺ προσεχτικά, γιατὶ ὁ Γουέλλος ἐφώναζε πάρα πολύ, μὰ ἐξερέθιζε ἔτσι τὴν πρόσοχὴ τῶν ἀκροατῶν μας, ποὺ θέλουν νὰ συγκινιοῦνται ἀπὸ τὰ σὐρλιάσματα... μὰ ὅσο γιὰ τὴν ὕστερη σκηνή, οὔτε ὁ κόσμος, οὔτε καὶ οἱ ἠθοποιοὶ ξέρουν πὼς ἐτέλειωσε, ἐπειδὴ καὶ ὁ διάολος ἔβαλε τὴν οὐρά του. Τὴν ὥρα ποὺ ἐχημίζανε στὴ σκηνὴ μὲ ἁρματωμένους καὶ μὲ λαμπάδες, ὁ Ἀβεράρδος καὶ ὁ Κοριόρδος —ἐγὼ γελάω ἀκόμα, καὶ σεῖς θὰ γελάσετε βέβαια διαβάζοντας— κάποια λαμπάδα ἄναψε τὴ γενιάδα μιᾶς κομπάρσας. Οἱ κομπάρσες εἴτανε καμιὰ τριανταριὰ γερμανοτοῦρκοι, κάποιου πεζοναυτικοῦ συντάγματος ποὺ φρουροῦσε στὴν Μπολόνια: καὶ ἡ φωτιὰ ἀπὸ τὴ μιὰ γενιάδα ἁπλωσε στὶς ἄλλες καὶ τὸ γέλοιο ἀκολούθησε ὁ πανικός, γιατὶ τὸ ρετοίνι τῶν λαμπάδων πέφτοντας ἀπάνω στὶς σανίδες τῆς σκηνῆς τὶς ἄναβε, καὶ στὸ μεταξὺ οἱ θεατὲς ἐχωρίζονταν καὶ ἄλλοι ἐπρόσεχαν τὸ ἀπαίσια γελοῖο ἐπεισόδιο μὰ πραγματικὸ καὶ ἄλλοι τὴ φανταστικὴ καταστροφὴ τῆς δύστυχης Ριτσιάρντας. Καὶ ὅμως τὸ κοινό, μὲ μεγάλο μου θαυμασμό, μοῦ φέρθηκε ἀξιόπρεπα: καὶ τὴ «Ριτσιάρντα» μου, ἂν καὶ τὴν παραστήσανε, δὲν τήνε παραστήσανε οὔτε γιὰ μένα, οὔτε γιὰ τοὺς ἄλλους. Καὶ ὅποιος τήνε παινάει ἢ τήνε κατηγορεῖ ὕστερ' ἀπ' αὐτὴ τὴν παράσταση, θὰ εἶναι ἢ ἄδικος ἢ κακόβουλος. Στὸ μεταξὺ ἐστεκόμουν κουρασμένος στὸ μικρὸ θεωρεῖο μου καὶ ἄφοβος, σὰν ὁ μοιρολάτρης τοῦρκος, πού, ἐνῶ ἔπεφτε τὸ σπῆτι ἀπάνω του, ξακολουθοῦσε νὰ καπνίζει τὴν πίπα του καὶ νὰ ἀπολαβαίνει τὸν καφφέ του».

Ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀποτυχία τῆς «Ριτσιάρντας» ὁ Φώσκολος παράτησε τὸ θέατρο τελειωτικά. Ἀπὸ ἕναν Οἰδίποδα ποὺ ἐσχεδίασε, ἔμεινε μοναχὰ τὸ σχέδιο τῶν τριῶν πρώτων πράξεων, δημοσιεμένων ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο Τραβέρση στὴν Τσιτὰ τοῦ Καστέλου τὸ 1889. Εἶναι πράμμα μικρότατης ἀξίας. Μὰ πολὺ διαφορετικὲς τραγωδίες ἀπὸ κεῖνες τοῦ θεάτρου, ἑτοίμαζεν ἡ ἱστορία σ' ἐκεῖνο τὸ μοιραῖο 1813.

Τὸν προηγούμενο χρόνον οἱ πάγοι τῆς Ρωσσίας εἶχαν διώξει καὶ καταστρέψει τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντα. Καὶ ὅμως τὸ ἀστέρι τοῦ Βοναπάρτη ἐφαινότανε ὅτι ἀνάτελνε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1813 μὲ τὶς νίκες τοῦ Lützen, τοῦ Μπαουτσεν, τοῦ Wurtschen καὶ τῆς Δρέσδης, μὰ ἡ Γερμανία ξεσηκωνόμενη σὰν ἕνας ἄνθρωπος στὸ πλευρὸ τοῦ Κέλνερ καὶ τοῦ Οὔλαν, ἐσύντριβε τὴ δύναμη τοῦ Ναπολέοντα στὶς τρεῖς ἐπικὲς ἡμέρες τῆς Λειψίας: 16, 18 καὶ 19 τοῦ ὀχτώβρη 1813.

Ὁ Αὐτοκράτορας ἐγύρισε στὸ Παρίσι. Ἡ Αὐστρία ἐκίνησε ἐνάντια στὸ βασίλειο τῆς Ἰταλίας. Τὴν 21 τοῦ Νοέμβρη ὁ Φώσκολος γυρίζοντας βιαστικὸς στὸ Μιλάνο, ἔγραφε στὸν Ἀντιβασιλέα Εὐγένιο ἕνα γράμμα θαυμάσιο γιὰ τὴν ὑπερυφάνεια καὶ τὸν πατριωτισμό. Τοῦ ἔγραφε:

«Αὐτοκρατορικὴ Ὑψηλότητα:

Ἡ ζωή μου εἶναι λίγη καὶ ἴσως ἀνόφελη· μὰ θὰ τήνε θεωροῦσα ἀτιμασμένη, ἂν κατὰ τὶς σημερνὲς ἡμέρες δὲν τὴν ἐπρόσφερα στὴν Ὑψηλότητά σας καὶ στὴν Ἰταλία. Παρακαλῶ τὴν ὑψηλότητά σας νὰ διατάξει τὸν Ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν νὰ μὲ χρησιμοποιήσει. Ἐφύλαξα πάντοτε θρησκευτικὰ τὴ στολή μου ποὺ ἄλλοτες εἶχε τιμηθεῖ μὲ δυὸ πληγές, καὶ τὸ σπαθί μου.

Ἂν καὶ δὲν ἔκαμα ποτὲ τίποτας ἄξιο τῆς εὐνοιάς σας, εἶμαι ὅμως βέβαιος ὅτι ἐφέρθηκα πάντοτε μὲ σταθερὸ καὶ τίμιο χαραχτῆρα, ὥστε νὰ μὴν εἶμαι σήμερα ἄξιος μιᾶς ἄρνησης. Γιατὶ ἂν ἡ Ὑψηλότητά σας δὲν ἔκρινε καλὸ νὰ δεχτεῖ τὴν προσφορά μου, οἱ συμφορὲς τῆς πατρίδας μπορεῖ νὰ μὲ καταβάλουν, ὅμως δὲ θὰ μὲ παρακινήσουν ποτὲ νὰ ὑπερετήσω τὰ δίκαια κανενοῦ ἄλλου πρίγκηπα».

Τῆς Αὐτοκρατορικῆς σας Ὑψηλότητας ταπεινότατος ὑπηρέτης καὶ ὑπήκοος.

Οὔγος Φώσκολος

Ἡ γεναία ἐπιθυμιὰ τοῦ ποιητῆ ἔγινε δεχτεῖ καὶ ξαναονομάστηκε λοχαγὸς ὑπεράριθμος τοῦ Ἐπιτελείου· ὅμως κάθε ὑπεράσπιση τοῦ Ἰταλικοῦ Βασίλειου, εἴταν ἀργὰ καὶ ἐπομένως μάταιη.

Κατὰ τὶς 7 τοῦ Ἀπρίλη ὁ Ναπολέοντας εἶχε παρατηθεῖ· τὶς 16 ἐκλεισαν ἀνακωχὴ τὰ ἰταλογαλλικὰ στρατέματα ὑπὸ τὸν Εὐγένιο, μὲ τὸν αὐτριακὸ στρατὸ ποὺ διεύτυνε ὁ Στρατάρχης Βερκάρα· τὶς 19 ἀναχωρήσανε ἀπὸ τὸ Μιλάνο τὰ γαλλικὰ στρατέματα ἀποχαιρετισμένα μ' ἕνα πικρὸ σονέττο τοῦ Κάρλου Πόρτα, τοῦ φίλου τοῦ Οὔγου, ποὺ τὸν ὀνόμαζε Ὅμηρο τοῦ Ἀχιλέα Μπονζέ. Τέλος ἐξέσπασε «ἡ ἄτιμη κ' αἱματερὴ καὶ ἄναντρη ταραχὴ τὶς 20 τοῦ Ἀπρίλη».

«Σ' ἐκείνη τὴ σύγχιση» ἔγραφε ὁ Οὔγος στὴν Ἀλμάνη, τὶς 16 τοῦ Μάη, «ὑφασμένη καὶ ὡριμασμένη ἀπὸ τὸ χρῆμα καὶ ἀπὸ τὴν ἀδύνατην ἐκδίκησην ὀλίγων πατρικίων, κρυφαναμένη ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο, τὸ ἀποβλακωμένο μὲ τὸ πέσιμο τοῦ Ναπολεοντικοῦ ἄστρου ποὺ τοὺς ἄφησε ὅλους ζαλισμένους στὰ σκοτάδια τους, προκαλεσμένη ἀπὸ τὴν ἄστοχη καὶ παιδιάστικη φιλοδοξία τοῦ Ἀντιβασιλέα καὶ καμομένη ἀπὸ τὸν ὄχλο τὸν ἀχόρταγο γιὰ σφαγές, γι' ἀναρχίες καὶ γι' ἁρπαγές, σ' ἐκείνη τὴ σύγχιση ἐμπῆκε τὸ κατακάθι ὅλων τῶν γιακοβινικῶν μερίδων, βλάκες καὶ μανιασμένοι ποὺ ἐλπίζανε πὼς θὰ γινότανε ἡ δημοκρατία, δόλοι κ' ἐγδίκησες ἱεροεξαστικὲς· μερικοὶ ἐπόθησαν τοὺς αὐτριακοὺς ὅπως καὶ τὸ 96, σ' ἄλλους ἡ τρομοκρατια τῶν γάλλων, ἂν θὰ μποροῦσαν, καὶ θὰ θέλανε πάντα, νὰ ἐγδικηθοῦν τοὐλάχιστο γιὰ λίγες ἡμέρες· ἐμπῆκε ἀκόμα ἀπάνου ἀπ'ὅλα ἡ ταπεινὴ καὶ ὅμως πολὺ δυνατὴ στοὺς Μιλανέζους, ματαιοδοξία τοῦ Δήμου καὶ ἡ ὑπερηφάνεια τῶν Πατρικίων καὶ χίλια ἄλλα εἴδη ἀπὸ πάθη, ἀπὸ μίση, ἀπὸ ἐπιθυμίες, ἀπὸ πολιτικὰ καμώματα».

Ὁ Φώσκολος ἐδιακρίθηκε σ' ἐκείνη τὴ σύγχιση σώζοντας μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι τὴ ζωὴ τοῦ στρατηγοῦ Πεῦρῆ καὶ τὴ δική του, καὶ προσπαθώντας μάταια νὰ ὑπερασπίσει τὸν ἄτυχο Πρίνα.

«Γιατὶ εἰδοποίησα ἐγκαίρως γιὰ νὰ σωθοῦν, ἀπὸ κείνη τὴ σύγχιση τῶν κλεπτῶν, οἱ γυναῖκες τοῦ Μεζὼν καὶ τοῦ Φοντανέλι, καὶ γιατὶ παρακίνησα τὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐσωτερικῶν ν' ἀναχωρήσει ἐκείνη τὴ νύχτα γιὰ τὴ Μάντοβα, καὶ γιατὶ ἀφαίρεσα ἀπὸ τὰ χέρια ἐκείνων τῶν συρφετῶν ἕνα στρατηγό μας γέρο μισοπληγωμένο καὶ βασανισμένο μὲ σκληρὴ χαρὰ ἀπὸ κείνους τοὺς ξεφρενιασμένους, μὲ τὴν πρόφασην ὅτι αὐτὸς εἴτανε ὁ Πρίνας, ἢ κάποιος ἄλλος ὑπουργὸς ποὺ ντύθηκε σὰ στρατηγός· γιατὶ ἐφώναζα στοὺς δήμιους ὅτι ὁ Πρίνας ἔπρεπε νὰ παραδωθεῖ στὰ δικαστήρια καὶ σ' ἕνα μονάχα δήμιο, πιὸ νόμιμο καὶ πιὸ πραχτικὸ στὸ ἐπάγγελμα, γιατὶ ἀντιτάχτηκα, μολονότι μάταια, σὲ τόσο μακρινὴ θηριωδία, οἱ Πατρίκιοι μοῦ τὰ θεώρησαν καὶ μοῦ τὰ θεωροῦν ἀκόμα ἐγκλήματα ἀσυχόρετα, κ' ἐπιτεθήκανε καὶ σὲ μέναν ἐκείνη τὴ νύχτα καὶ μὲ δέσανε μὰ τὰ ὅπλα μου καὶ τὰ λόγια μου, ποὺ ἀλλάξανε γιὰ λίγες στιγμὲς ἐκείνους τοὺς μεθυσμένους, καὶ οἱ φίλοι μου καὶ οἱ τίμιοι ἄνθρωποι πού τρέξανε, μὲ λευτερώσανε».

Ὁ φόνος τοῦ Πρίνα ἐξύπνησε στὴν ψυχὴ τὴν εὐκολοεπιρέαστη ταῦ ποιητῆ μιὰ βαθειὰν ἐντύπωση καὶ τοὔσβυσε κάθε τάση δημοκρατικὴ καὶ λαϊκή. Στὸ «Ἀπολογητικὸ γράμμα» ἔγραφε ὁμιλώντας γιὰ τοὺς μιλανέζους ἀντάρτες:

«Οἱ φωνές τους γιὰ πατρίδα καὶ γιὰ ἐλευτεριά, καὶ οἱ λαμπάδες τοὺς ποὺ μοῦ δείχτανε πρόσωπα χλωμὰ καὶ ἄγρια καὶ χείλη τρεμάμενα ἀπὸ μανία, καὶ μάτια γεμάτα ἀπὸ βλακεία ἢ ἀπὸ παραφροσύνη, καὶ τὰ κορμιά τους ποῦ τρεκλίζανε ἀπὸ μεθύσι καὶ ἀπὸ βακχικὴ μανία· καὶ μερικοὶ μὲ τὰ χέρια ὁπλισμένα μὲ μαχαίρια μισοσπασμένα, ἢ μὲ σκοινιὰ γιὰ φούρκισμα καὶ μὲ σακιὰ ἀδειανὰ γιὰ νὰ κλέψουν, μ' ἐδιδάξαν περισσότερες θεωρεῖες γιὰ τὴν ἐλευτεριὰ παρὰ ὅλα τὰ βιβλία τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀπ' ὅτι ἐδιάβασα ὡς τὰ τώρα στὶς ἱστορίες».

Ὄχι διαφορετικὰ καὶ ὁ Βιτόριος Ἀλφιέρης ἀγανάχτησε καὶ ἐφρικίασε μπρὸς στὶς ὑπερβολὲς τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης. Καὶ ἀπὸ κείνη τὴ φρίκη γιὰ τὶς λαϊκὲς ταραχές, πρωτάρχισε ὁ πολιτικὸς πεσσιμιτικός του, ποὺ τὸν ἐβασάνισε καὶ λίγο ἔλειψε νὰ ἀτιμήσει τὸν ποιητὴ τῶν «Τάφων», κάμνοντάς τον αὐτριακὸ δημοσιογράφο.

Μεταφ. **Γ. Σ.**

ΟΝΕΙΡΟΠΟΛΟΣ

Ἀπὸ τὸ «Χαραχτῆρες κ' Ἐπιγράμματα»

Ἀνέτοιμο μὲ βρίσκουνε, σὰν τὶς μωρὲς παρθένες,
Πάντα οἱ στιγμές, κ' εἶναι στιγμὲς καὶ οἱ εὐτυχιὲς καὶ πᾶνε·
Ἅπαυτα οἱ κλάψες μου ἄγωνες γιὰ ὅ,τι ἔχει φύγει· ἀχᾶνε,
Ἅπαυτα οἱ κλάψες μου οἱ θερμὲς στὴν κρύα τὴ γῆ χυμένες.

Ἄχ! οἱ φρουτίδες μου ἅπαυτα κ' οἱ ὧρες περνοῦν δεμένες,
Κ' ἐνῶ τῆς μάταιης ζήτησης τὴν κούραση γεννᾶνε,
Χαμένες μὲς τὴν ἄβυσο μὲ τὸν καιρὸ κυλᾶνε,
Καὶ νέες χαρὲς ἀδιάκοπα προσφέρονται ἐρωμένες.

Τὶς λαχταράω, σφοδρὰ ἡ καρδιὰ γι' αὐτὲς τὰ στήθια κρούει,
Μὰ ὁ τρόπος μου ἅπραος κι' ἄθελα μιὰ-μιὰ τὶς ἀποκρούει,
Κι' ὅλα τὰ λέει ὑπερφυσικὰ καὶ μὲ κρατεῖ ἡ δειλία,

Κι' ἄνεργος στέκω, ἀποτυχιὲς μεστός, μεστὸς σοφία,
Μὰ πάντ' ἀπ' τὰ στερνά. Σκληρὴ τῶν γερατιῶν μου ἡ [γνώση:
«Πράξη εἶναι ἡ ζήση», κι' ἄνεργος πρὶν ζήσω πιὰ ἔχω [λυώσει.

ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Στὴ Λύρα τῆς Μοναξιᾶς. «Ποιήματα» Ἀριστείδη Καράβα. Ὡραία, καλοτυπωμένη ἔκδοση σὲ σχῆμα μεγάλο. Χωρίζεται σὲ τρία μέρη: Στὸ πρῶτο τραγουδάει διάφορα πράματα τοῦ γύρω μας κόσμου: Τὴν πεταλοῦδα, τὴ λίμνη, τὸν Ἀπρίλη, τὴν ἀκροθαλασσιά, τὰ γιασεμιά, τὴν πούλια, κι' ἄλλα κι' ἄλλα καὶ πιὸ ἀπ' ὅλα τὸ ρόδο. Στὸ δεύτερο μέρος τραγουδάει τὶς χάρες καὶ τὶς περιπέτειες τῆς ἀγάπης του σὲ 44 τραγούδια. Καὶ στὸ τρίτο μαζὶ μὲ ἄλλα ἐλεγειακά, κλαίει τὸ θάνατο τῆς ἀγαπημένης του, ἐκείνης ποὺ ἀγαποῦσε ξεχωριστὰ τὰ ρόδα καὶ τ' ἄλλα πράματα τοῦ γύρου κόσμου, ἀπ' ὅπου ἐπῆραν γιὰ τὸν ποιητή τους ἡ χάρη ποὺ τὸν ἔκαμε νὰ τὰ τραγουδήσει.

Καὶ τὰ τραγούδια ἀνάβρυζαν καὶ κλειοῦσε κάθε τους στροφὴ Κάτι ἀπ' τὴ λουλουδένια σου, τὴν ἀκριβὴ ζωή σου.

Καὶ χαμηλότερ' ἄλλοῦ:

Καὶ πῶς νὰ σὲ ξεχάσω... ἡ χαραυγή, τ' ἀστέρια,
Τοῦ φεγγαριοῦ ἡ ἀχνάδα, τὸ ρόδο, ἕνα κρινάκι,
Κάθε ὁμορφιὰ ὀνείρου φέρνει στὸ νοῦ μου ἀκέρηα
Τὴν τρυφερὴ ὁμορφιά σου, τ' ὡραῖο σου προσωπάκι.
. . . . . .
Καὶ γιὰ παρηγοριά μου πικρὰ τραγούδια γράφω.

Ἔτσι τελειώνει, καὶ τέτοιο δείχνεται συνολικὰ τὸ βιβλίο. Καὶ ὁ κ. Καράβας μ' ὅλο ποὺ σχεδὸν πρωτοπαρουσιάζεται τώρα, παρουσιάζεται ἀρκετὰ ὡριασμένος τόσο ποὺ μὲ κάνει νὰ τόνε συγχαρῶ γιὰ τὴν ἐγκράτεια ποὺ ἔδειξε, στὴ στιγμὴ ποὺ ἐπικρατεῖ ἡ δημοσιεψομανία καὶ τῶν πιὸ νεανικῶν κατασκευασμάτων. Βέβαια πῶς τὰ τραγούδια τοῦ κ. Καράβα δὲ δείχτουν τὴν πολυσύνθετη γνώση καὶ τὴ βαθειὰ σκέψη, δὲν κλειοῦν τὴν ἀνήσυχη ψυχή, μὰ τ' ἁπλᾶ πράματα ποὺ τραγουδάει μαζὶ μὲ τὴν ἀγάπη, τὰ τραγουδάει συχνὰ ὡραῖα καὶ κάποτε πολὺ ὡραῖα. Ἀρκετὰ εἶναι τὰ τραγούδια ποὺ ξεχωρίζουνε στὴ συλλογή, μὰ ἐμεῖς βιαζόμαστε νὰ ποῦμε ὅτι, ἡ συλλογὴ τοῦ κ. Καράβα διαβάζεται εὐχάριστα, ἡ φράση του εἶναι ἁπλὴ καὶ καθαρή, τὰ τραγούδια του εἶναι σὰ δροσερὸ φύσημα διαβατικοῦ μπάτη.

Ἄη Γιώργης. «Ποίημα ἐξιστορηματικὸ» Γ. Σ. Δούρα. Καλοτυπωμένο βιβλίο ἀπὸ 50 περίπου σελίδες. Ὁ Ποιητής του ἐξιστορεῖ σὲ στίχους παλαμικῆς τεχνοτροπίας, ἀντλημένης ἀπὸ τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά», τὸ γνωστὸ ἐπεισόδιο ἀπὸ τὸ συναξάρι τοῦ Ἄη Γιώργη. Καὶ ὅπως κατὰ συνήθεια ὁ μαθητὴς εἶναι κατώτερος τοῦ διδασκάλου, ὁ στίχος τοῦ κ. Δούρα βαρεῖ γροθιὲς κατακέφαλα στὸν ἀναγνώστη μὲ τὰ πολλά του καί.

Ἕνα πνέμα προληψιτικὰ συντηρητικὸ διαπνέει ὁλάκερο τὸ βιβλίο, καὶ λὲς ποὺ ὁ κ. Δούρας εἶναι κάποια προληψιτικὴ γρηοῦλα καὶ ὄχι ἕνας καλοστεκούμενος νέος. Ὡς τόσο ἐμεῖς ἀμφιβάλλουμε ἂν ὁ κ. Δούρας πιστεύει πραματικὰ ἐκεῖνα ποὺ θέλει νὰ διδάξει τοὺς ἄλλους, γιατί τέτοια πρόθεση δείχτει ὁ συγγραφέας μέσα στὶς γραμμὲς τοῦ βιβλίου. Κι' ἀμφιβάλλουμε γιατὶ ὅπου τὸ βιβλίο πέρνει κάποιο ἐνδιαφέρον εἶναι ἐκεῖ ποὺ περιγράφει τὰ ἐγκόσμια καὶ ποὺ μόνο μὲ ἀφορεσμοὺς θέλει νὰ καταδικάσει, μὰ ποὺ περιγράφοντάς τα ὁ κατεργαράκος ἔπαλλε ἀπὸ συγκίνηση, ἔτσι ποὺ συγκινᾶνε καὶ εὐχαριστοῦνε καὶ τὸν ἀναγνώστη.

Ὁ κ. Δούρας ἐδοκίμασε νὰ γράψει ἔργο ἀνώτερο ἀπὸ τὶς δυνάμες του. Γι' αὐτὸ ἐσύγχισε τὰ ὅρια τοῦ Ἔπους μὲ τῆς ἐξιστορηματικῆς δήγησης καὶ ἀκόμα τὰ ὅρια τῆς ἀντικειμενικότητας μὲ τὸν ἐπικολυρισμὸ καὶ ἀνακάτεψε πολὺ τὸν ἑαυτό του μ' ἐξωτερικοὺς ἠθικολογικοὺς ἀφορεσμούς, λογιάζοντας ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸ ν' ἀποτελέσει ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζεται ἐπικολυρισμός. Ἂς ἐλπίσουμεν ὅτι ὁ κ. Δούρας ποὺ ἔχει ἀρκετὰ καλὰ στοιχεῖα, ἴσως περσότερ' ἀπ' ὅσα φαίνονται στὸ ἔργο του τὸ σημερινό, ποὺ εἶναι προσχεδιασμένο, σὰ νὰ ποῦμε ἀπο προμελέτη, θὰ θελήσει ν' ἀκούσει περσότερο τὴ φωνὴ τῆς καρδιᾶς του καὶ ὄχι τῆς ὑποβολῆς, καὶ θὰ μᾶς δώσει ἔργα ζωντανότερα, ἀληθινότερα, πιὸ ἀνθρώπινα καὶ ὄχι Ἄη Γιώργηδες ποὺ προσρίζονται νὰ διαβαστοῦν ἀπὸ τὶς προληψιτικὲς γρηοῦλες. Δὲ βλάβει ἡ θρησκευτικότητα ὅταν στέκει σὰν κεντρικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὸ ἔργο ἑνὸς Δημιουργοῦ, ἀρκεῖ νὰ μὴν ἀδυνατίζει τὸ ἀνθρώπινο, ἀρκεῖ νὰ μὴ γίνεται ἰδεοληψία. Καὶ στὸν «Ἄη Γιώργη» τοῦ κ. Δούρα τέτοια ἐκατάντησε.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Λύρα «περιοδικὸ» ἐκυκλοφόρησαν οἱ 9-12 ἀριθ. μὲ ὅλη διάφορη, ξεχωρίζουμε ἕνα ποίημα τοῦ Μαλακάση καὶ ἕνα διήγημα τοῦ Μπούρλου, ποῦ μᾶς εὐχαρίστησε ξεχωριστά, γιατὶ ὁ συγγραφέας του εἶναι νέος, καὶ δυστυχῶς λίγα πράματα καλὰ βλέπει σήμερα κανένας ἀπὸ τοὺς νέους ποὺ ἐπιμένουν νὰ καταγίνωνται μὲ τὰ γράμματα, δηλαδὴ νὰ γράφουν.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Γιὰ τοὺς Γλωσσαμύντορες

Ἐπειδὴ ἐξέσπασε πάλε ἀπὸ χίλιες δυὸ ἀφορμὲς καὶ ἴσως ἀπὸ λάθη τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἀναγκαζόμαστε νὰ δηλώσουμεν ὅτι:

Γιὰ μᾶς δὲν ὑπάρχει γλωσσικὸ ζήτημα, καὶ οὔτε ποτὲ ὕπαρξε· ὅ,τι ὕπαρξε εἴτανε ἡ ἔλλειψη πραματικὰ δικῆς μας ζωῆς πνεματικῆς καὶ ἑπομένως ἡ ἔλλειψη τῆς ἀπήχησής της, τῆς διερμηνεύτρας της λογοτεχνίας.

Καὶ καλὰ ποὺ θὰ κάνανε τὰ διάφορα δασκαλάκια, ποὺ σέρνουν στὴν πλάτη τους ὅλες τὶς βυζαντινὲς ἁμαρτίες καὶ μαζὶ τοῦ γραμματικοῦ, ποὺ θαρρεῖ γιὰ μέγα πράμα τοὺς ἀποστεωμένους τύπους, καὶ καλὰ ποὺ θὰ κάνανε νὰ σιγήσουν καὶ ν' ἀφήσουν τὸ ἔθνος ἀνεπιρέαστο νὰ ἐπικοινωνήσει μ' ἐκείνους, ποὺ ὅσο καὶ ἂν δὲν εἶναι μεγάλοι, εἶναι οἱ πραματικοὶ ἑρμηνευτὲς τῆς ὑπόστασής του καὶ οἱ καλιεργητές του, ὅπου σύμφωνα μὲ τὴ ζωτικότητά του ἀσφαλῶς θὰ τ' ὁδηγήσουνε ἐκεῖ ποὺ πρέπει καὶ δὲν τὸ ἀφήνουν μὲ τὴ στενοκεφαλιά τους ἀφτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ γλωσσαμύντορες νὰ βαδίσει. Ὅ,τι μᾶς λείπει εἶναι ἡ πνεματικὴ κ' αἰστητικὴ καλιέργεια· ἂς ἀφήσουν λοιπὸν τοὺς λογοτέχνες, ὅποιοι κι' ἂν εἶναι, νὰ προσφέρουνε στὸ ἀκαλλιέργητο ἔθνος μας

ἐκεῖνο ποὺ μποροῦνε, καὶ ἂς μὴ ζητάει κανένας μὲ μάταιες θεωρίες νὰ παραστρατήσει, ὄχι τοὺς λογοτέχνες, μὰ τὸ Ἔθνος γιὰ νὰ μὴν τοὺς προσέξει.

Τὴ στιγμὴ ποῦ οἱ λογοτέχνες ὅλοι ἐπροτίμησαν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, αὐτὴ ποὺ μιλεῖ τὸ Ἔθνος, ὅποιος νομίζει τὸ ἀντίθετο ἂς δοκιμάσει νὰ γράψει σ' ὅποιαν ἄλλη γλῶσσα τοῦ ἐπιτρέπει ἡ καλαιστησία του, καὶ τὸ ἔθνος ποὺ ἀποτελειέται ἀπ' ὅλους, ἂς προτιμήσει. Ἕνα μονάχα ἐμεῖς ἔχουμ' ἐδῶ νὰ σημειώσουμε: Ὁ Πετράρκας ἔγραψε τὸ σπουδαιότερο λογοτεχνικὸ ἔργο του λατινικά, τὴν «Africa», ὅμως γι' αὐτὸ μικρὸς λόγος γένεται καὶ τὸ Ἔθνος του οὔτε ποὺ τὸ ξέρει, μὰ κι' οὔτε ποὺ ἐπρόστεσε τίποτας στὴν τέχνη τὴ λατινική, ποὺ ἀπέναντι στὴν «Africa» στέκει σὰν Ὄλυμπος σὲ μικρὸ βουναλάκι. Ἐμεῖς μάλιστα νομίζουμε πῶς γιὰ τὴν Ἑλλάδα οὔτε αὐτὸ δὲ θἄπρεπε νὰ γείνει, γιὰ νὰ μὴ χάνουμε καιρό, σκεπτόμενοι πόσο πίσω βρισκόμαστε καὶ πόσο γρήγωρα πρέπει νὰ προχωρήσουμε.

Καὶ ἂς μὴ μᾶς φαίνεται πρόσοδο τ' ὅτι ἀκούσνται στὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ μερικὲς λέξες ἢ τύποι παλαιοί. Ὅπως ὁ τόπος ποὺ μένει ὑποδουλωμένος σὲ κάποιον ἀλλόγλωσσο κυρίαρχο, ἔπειτ' ἀπὸ καιροὺς ἀρχίζει ν' ἀνακατεύει τὴ γλῶσσα του μ' ἐκείνη τοῦ καταχτητὴ καὶ νὰ τὴ μπασταρδεύει, μὰ μόλις λυτρωθεῖ ταχύτατα ξεχνάει τὴν ξενικὴν ἐπιρροὴ καὶ τοῦ φαίνεται κωμικὸ τὸ προηγούμενο γλωσσικὸ ἀνακάτωμα, παρόμοια εἶναι καὶ τὸ φαινόμενο τῆς γλώσσας ποὺ κατάντησε κάτου ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ δασκαλισμοῦ, καὶ δὲν ἔχει ζωή, παρὰ ὅσο βοηθιέται, σὰν τὸ ξενοφερμένο φυτὸ ποὺ ζεῖ ὅσο τὸ προστατεύει ὁ μεταφυτευτής του μέσα στὴ σέρα. Γι' αὐτό, ἂν κάτι πρέπει νὰ προσέξουμε σήμερα, εἶναι πῶς τὸ Ἔθνος νὰ μὴν ἀφοσιωθεῖ καὶ χασομερήσει σὲ πράματα ξένα, μὰ δικά του, νἄχουνε τὴν πηγή τους στὴν ψυχή του καὶ ποὺ ἡ καλλιέργειά τους τὰ δυναμώνει καὶ τὰ γιγαντώνει, μὰ καὶ ἡ ἔλλειψή της δὲν τὰ ἐξαφανίζει. Καὶ νομίζω πῶς ἡ περίφημη καθαρεύουσα, δὲ ζεῖ παρὰ γιατὶ τὴν προστατεύει μιὰ σέρα, καὶ δὲν ἀνήκει στὰ πράματα ποὺ ἀναβρίζουν αὐτόρμητα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Ἔθνους. Κυττάχτε το: πέρασαν ἑκατὸ χρόνια, καὶ ἡ καθαρεύουσα κατάντησε σ' ἕνα σολικοβάρβαρο κατασκεύασμα, ποὺ σὰ μολυσματικὴ ἀρρώστια γυρεύει νὰ μολέψει καὶ τὴ λαϊκὴ γλῶσσα, ἀπ' ὅπου γεννιέται ἡ λεγόμενη μιχτή, καὶ ποὺ δὲν εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ τοῦ Ζακυνθινοῦ στὴ «Βαβυλωνία», ποὺ εἶναι μιὰ κωμικώτατη σαλάτα ἑλληνοϊταλικῶν. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὅσοι μολευτήκανε, δὲν αἰστάνονται τὸ πράμα. Μ' ὅλ' αὐτὰ ὅμως δὲν ἔχουμε νὰ ποῦμε, παρὰ ὅποιου τοῦ ἐπιτρέπει ἡ καλλαιστησία του δὲν ἔχει νὰ ρωτήσει παρὰ μονάχα ἐκείνη καὶ νὰ γράψει στὸ σολικοβάρβαρο αὐτὸ μίγμα. Μόλις κατορθωθεῖ ν' ἀρχήσει τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος νὰ ζήσει πνευματικά, ὅλ' αὐτὰ τὰ μικρομολύσματα θὰ ἐξαφανιστοῦνε, ὅπως καὶ οἱ μικροργανισμοὶ τῶν ἑλῶν, ὅταν τὰ πλημμυρίζει ἡ ταραζόμενη θάλασσα.

ΓΙΑ ΤΟ ΑΡΙΣΤΕΙΟ

Φέτος ἡ ἐπιτροπὴ ποὺ ἀπονέμει τὸ Ἀριστεῖο, τῶδωσε στὸν κ. Γρυπάρη, καὶ εἴδαμε πῶς αὐτὴ ἡ ἀπονομὴ δὲν ἐδυσαρέστησε ὅσο ἐπεριμέναμε. Γιὰ τὴν ἀπονομὴν αὐτὴ ἐμεῖς δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ εὐχαριστηθοῦμε, γιατὶ μιὰ τέτοια ἐπιτροπὴ ποὺ τὸ ἀπονέμει, μποροῦσε νὰ τὸ δώσει καὶ σὲ κανένα Στρατήγη, ἢ Δημητρακόπουλο.

Μὰ ἐὰν ἔπρεπε ἡ ἐπιτροπὴ νἄτανε στὸ ὕψος της, δὲν ἔπρεπε ποτὲ νὰ τὸ δώσει στὸν κ. Γρυπάρη, ἐχτὸς κι' ἂν ἔχει σταθερὴ ἀπόφαση νὰ τὸ δίνει στοὺς ποιητὲς μονάχα, πρᾶμα ποὺ ἐμεῖς τὸ κατηγοροῦμε καὶ τὸ θεωροῦμε στενοκεφαλιὰ ἀσυχώρετη.

Καὶ δὲ θὰ τὸ δύναμε στὸν κ. Γρυπάρη, ὅσο καὶ ἂν ἡ δουλειά του εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τοὺς περσότερους ποὺ ὡς τὰ τώρα πῆραν τὸ Ἀριστεῖο, γιατὶ θὰ θέλαμε νὰ βαστάξουμε καὶ κάποια προσχήματα. Γιατὶ δὲν εἶναι διόλου ἐποικοδομητικὸ νὰ βραβευτεῖ ἐφέτος ἡ νεανικὴ ἐργασία τοῦ κ. Γρυπάρη, ποὺ τότες ἐργάστηκε ἐρασιτεχνικὰ καὶ ἔπειτα ἐσταμάτησε, τὴ στιγμὴ ποὺ γιὰ τὰ προηγούμενα χρόνια οἱ κριτὲς ἐλάβαιναν ὑπ' ὄψει τους καὶ τὴν προηγούμενην ἐργασία. Ὥστε ἐφέτος ἡ κρίση ἔγινε μ' ἄλλα μέτρα καὶ μ' ἄλλα σταθμά, πρᾶμα ποὺ δείχτει ὅτι στὴν περίφημην αὐτὴν ἐπιτροπὴν βάση εἶναι ὁ ἐτσιθελισμός, ποὺ ἐμεῖς δὲν ἔχουμε καμμιὰ διάθεση νὰ παινέσουμε, καὶ πιστεύω καὶ οἱ ἄλλοι. Ἔπειτα, νομίζει ἡ περίφημη αὐτὴ ἐπιτροπή, πῶς εἶναι ἐποικοδομητικό, ὅταν τὸ Ἀριστεῖον ἀπονέμεται σ' ὅποιον δημοσιεύει τὸ ἅπαντό του, ποὺ ἀποτελιέται ἀπὸ δεκαεξήμισι σελίδες, καὶ ποὺ τῶγραψε τὸν καιρὸ ποὺ ἔπαιζε; Καὶ εἶναι ἐνθαρρυντικὸν ὅταν περιφρονιῶνται οἱ ἐργασίες τοῦ Θεοτόκη, τοῦ Χατζόπουλου, τοῦ Ξενόπουλου; Κ' ἐπιτρέπεται ν' ἀριστεύεται ὁ Γρυπάρης, ἴσως γιατὶ ἐσιώπησε, καὶ νὰ παραβλέπεται ὁ Καρκαβίτσας;

Τέλος μιὰ σύντομη ἀνάλυση, ποὺ θὰ δημοσιέψουμε στὸ ἐρχόμενο φύλλο, θὰ δείξει ὅτι τὸ ἔργο τοῦ κ. Γρυπάρη δὲν εἶναι κάτι τόσο σημαντικὸ γιὰ νὰ προτιμηθεῖ καὶ νὰ μὴ βασταχτεῖ τὸ μέτρο ποὺ βαστοῦσε ἡ ἐπιτροπὴ κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια. Καὶ πάλι καλὰ ποὺ ἡ ἐπιτροπὴ ἐσταμάτησε ὡς ἐδῶ καὶ δὲν ἔδειξε δείγματα χτυπητότερα τοῦ ἐτσιθελισμοῦ της.

ΓΙΑ ΤΟΝ κ. ΑΝΤ. ΓΙΑΛΟΥΡΗ

Ὁ φίλος μου κ. Ἀντώνιος Γιαλούρης σὲ μιὰ κριτικὴ ποὺ δημοσίεψε στὸ «Λόγο» τῆς Πόλης, γιὰ τὶς μετάφρασες τοῦ Ε' ἄσματος τῆς Κόλασης τοῦ Ντάντε, μ' ὅλο ποὺ ἀναφέρνει τὴ δική μου δουλιὰ μὲ κολακευτικὸ τρόπο, νομίζω πῶς λαθεύει πολὺ καὶ πῶς πρέπει νὰ διορθωθεῖ τὸ λάθος.

Γιατὶ ὁ κ. Γιαλούρης κάνοντας μιὰ σύγκριση τῶν μεταφράσεων τοῦ Ε' ἄσματος, παράλειψε νὰ λάβει ὑπ' ὄψει του τὴ μετάφραση τοῦ Κονεμένου, ποὺ εἶναι σ' ἑντεκασύλλαβον ἀνομοιοκατάληχτο καὶ ποὺ εἶχε δημοσιευτεῖ στὴ «Φωνή», φημερίδα κερκυραϊκὴ ποὺ διεύτυνε ὁ ἴδιος, καὶ τὴ μετάφραση τοῦ Γεώργιου Καλοσγούρου, δημοσιεμένη στὰ «Παναθήναια», καὶ καμωμένη σ' ἀνομοιοκατάληχτο

δεκατρισύλλαβο, καὶ ποὺ εἶναι ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες.

Ἔπειτα ἐλάθεψε στὴ βάση, γιατὶ θέλησε νὰ κρίνει ποιητικὲς μετάφρασες, κατὰ τὴν πιστότητα τῆς ἀπόδοσης τῆς φράσης καὶ τῆς λέξης, πράμα ποὺ ἐνδιαφέρει τὸ δάσκαλο ποὺ ἐξετάζει τοὺς μαθητές του κατὰ πόσο ἀποδώσανε τὸ θέμα τους τὸ γλωσσικό, κι' ὄχι τὴν τέχνη. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν ἔπρεπε νὰ συγκρίνει τὴ μετάφραση τοῦ Βεργοτῆ, κατὰ τὴν πιστότητα τῆς ἀπόδοσης τῆς φράσης καὶ τῆς λέξης, μ' ἐκείνη τοῦ Μουσούρου καὶ μ' ἐκείνη τοῦ κ. Πράσινου, μὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάσει τὴ μέθοδο ποὺ καθένας μεταχειρίστηκε καὶ τὴ μέθοδον ἐκείνη νὰ κρίνει. Γι' αὐτὸ τοῦ Βεργοτῆ, ποὺ προτίμησε τὴν ἀνάλυση τῆς πικνῆς φράσης τοῦ κειμένου, καὶ μεταχειρίστηκε τὴν ἑρμηνεία στὸ ἴδιο τὸ κείμενο, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ καταστήσει προσιτότερο στοὺς πολλοὺς τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Ποιητῆ, δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ συγκριθεῖ κατὰ τὴν πιστότητα μ' ἐκεῖνες ποὺ κύριο σκοπό τους εἶχανε τὴν κατὰ γράμμα μετάφραση. Κατὰ τὴ γνώμη μας ἡ μέθοδο τοῦ Βεργοτῆ εἶταν σφαλερή, γιατὶ ἔμπασε τὸν πλατιασμὸ καὶ σύντριψε τὸ νευρώδικο τοῦ κειμένου, πράμα ποὺ ἔθιξε βαθειὰ τὴν ὑπόσταση τοῦ Κειμένου.

Μὰ δὲν εἶναι λιγότερο σφαλερὴ ἡ μέθοδο τοῦ κ. Πράσινου, ποὺ ὁλάκερη τὴν προσοχή του τὴν ἔβαλε γιὰ νὰ μεταφράσει τὶς λέξες καὶ τὶς πρότασες, κ' ἔτσι ἔκαμε μιὰν ἁπλῆ θεματογραφία, ἴσως μαζὶ καὶ σοφή, μὰ ἐνάντια στὸ πνέμα καὶ στὴ διάθεση καὶ στὴν τέχνη τοῦ Κειμένου.

Καὶ μήτε ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνει σύγκριση τῆς μετάφρασής μου, ποὺ εἶναι καμωμένη σ' ἐντεκασύλλαβο μὲ τριπλὴν ὁμοιοκαταληξία καὶ μὲ ἰσοστιχιά, πράμα ποὺ δοκίμασε νὰ κάμει ὁ Λορέντσος Μαβίλης καὶ ἐσταμάτησε στοὺς ὀχτὼ στίχους, δοκίμασε ὁ Γεράσιμος Μαρκορᾶς κ' ἐσταμάτησε στοὺς ὀχτὼ στίχους, ἑδοκίμασε καὶ ὁ Στέφανος Μαρτζώκης κ' ἐσταμάτησε στοὺς ὀχτὼ στίχους, νὰ γίνει λέω σύγκριση μ' ἐκείνη τοῦ κ. Πράσινου, ποὺ εἶναι σ' ἀνομοιοκατάληχτο δεκαπεντασύλλαβο. Καὶ δὲν ἔπρεπε ἀκόμα, γιατὶ ὁ κ. Πράσινος ἔβαλε τὴν προσοχή του νὰ μεταφράσει λέξες, ἐνῶ ἐγὼ τὸ πνέμα καὶ τὴν τέχνη.

Καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ματιά, βλέπει κανένας πόσο λίγο ἐπρόσεξε τὰ σημεῖα αὐτὰ ὁ κ. Πράσινος· ἀπὸ τὸ πιὸ ἐξωτερικὸ ποὺ εἶναι ὁ στίχος, τὸ λάθος φαίνεται· οἱ στίχοι τοῦ Ντάντε προτιμοῦν νὰ τελειώνουν μὲ κάποιο νόημα, καὶ οἱ στίχοι τοῦ Πράσινου νὰ κόβουν τὸ νόημα ἀνάμεσα. Μ' αὐτὸ εἶπα ὅση κι' ἂν ἔχει σημασία εἶναι ἐξωτερικό.

Γιὰ νὰ δώσουμ' ἕνα δεῖγμα καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε πιὸ συγκεκριμένα, ἂς πάρουμε τοὺς ἕξι πρώτους στίχους τοῦ κειμένου κι' ἂς δοῦμε πὼς τοὺς μετάφρασε ὁ κ. Πράσινος.

Στὸ γύρο ἔτσι κατέβηκα τὸ δεύτερο ἀπ' τὸν πρῶτο
Ποὺ τόπο κλείει λιγότερο καὶ πειότερο ἔτσι πόνο
Ποὺ ἀγγίζει ὡς τὰ σκουξίματα. Φριχτὸς ὁ Μίνωας στέκει
Τὰ δόντια τρίζοντας ἐκεῖ. Τὰ κρίματα ἐξετάζει
Στὴ θύρα, κρίνει καὶ καθὼς ζωστεῖ κατόπι στέρνει.

Στοὺς λίγους αὐτοὺς στίχους ὑπάρχουν τ' ἀκόλουθα λάθη: Μεταχειρίζεται τὴ λέξη **ἔτσι** δυὸ φορές, ἐνῶ τὴ δεύτερη φορὰ ἤθελε **τόσο**. Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲ μετάφρασε οὔτε πιστά. Ἡ φράση «ποὺ ἀγγίζει ὡς τὰ σκουξίματα», εἶναι ἀνυπόφερτος ἰταλισμός, ποὺ δὲν τὸν σηκώνει ἡ γλῶσσα μας. Ἔτσι, ἡ προσπάθεια νὰ μείνει πιστὸς στὴ φράση τοῦ κειμένου, τὸν ἔκαμε ν' ἀπιστήσει στὴ μητρική του γλῶσσα. Ἡ φράση «τὰ δόντια τρίζοντας» εἶναι ἀνάλυση τῆς λέξης ringhia, ποὺ σημαίνει ἐκεῖνο ποὺ κάνουν οἱ μανιασμένοι σκύλοι ὅταν χυμᾶνε, καὶ ποὺ ὁ λαὸς λέει «γρυλίζει», κατὰ ὀνοματοποιία. Ἡ ἀνάλυση εἶναι φανερὸ πὼς ἀδυνατίζει τὴν εἰκόνα. Ἔπειτα τὸ κείμενο ἔχει entrata, ποὺ σημαίνει μπασιά, εἴσοδο κι' ὄχι θύρα, ποὺ λέγεται porta. Ἡ φράση «κρίνει καὶ καθὼς ζωστεῖ κατόπι στέρνει» εἶναι ἰταλισμός. Τὸ κείμενο ἔχει secondo che avvinghia. Ἐκεῖνο τὸ secondo, ποὺ κυριολεχτικὰ σημαίνει ἔπειτα, κατόπι, δεύτερος, ἐδῶ σημαίνει, σύμφωνα, καθώς. Κ' ἐπειδὴ ἔχει τὸ «καθώς», τὸ «κατόπι» εἶναι καὶ πλεονασμός.

Ἡ κατὰ λέξη μετάφραση εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

Ἔτσι κατέβηκα ἀπὸ τὸν πρῶτο κύκλο στὸ δεύτερο, ποὺ περιζώνει λιγότερο τόπο καὶ τόσο περισσότερο πόνο, ποὺ φέρνει τὰ σκουξίματα. Ἐκεῖ στέκει ὁ Μίνως τρομαχτικὸς καὶ γρυλίζει: ἐξετάζει τὰ κρίματα στὴν εἴσοδο, δικάζει καὶ στέρνει καθὼς ζώνεται (μὲ τὴν οὐρά).

Ἀπὸ τὰ πάρα πάνω φαίνεται νομίζω ὅτι δὲν εἶναι οὔτε πιστὴ τόσο πολύ, οὔτε χωρὶς ἀνάλυσες, ὅπως ἠθέλησε νὰ νὰ μᾶς τήνε παραστήσει ὁ κ. Γιαλούρης, καὶ μ' ὅλον τοῦτο μεταφράζει νόημα καὶ ὄχι πνέμα, μεταφράζει λέξη καὶ ὄχι τέχνη.

Ἀπὸ τὸ βασικό του ὅμως λάθος ὁ κ. Γιαλούρης παρασυρμένος μοῦ σημειώνει καὶ κάμποσα σημεῖα, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του μετάφρασα σφαλερά, καὶ δὲν ἔσφαλεν ὁ κ. Πράσινος. Καὶ γράφει γιὰ τοὺς στίχους 20, 21 καὶ 22 τῆς μετάφρασής μου ποὺ εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

. . . . . Γιατί φωνάζεις τώρα;
Δὲν μποδᾶ νἄρθει ἡ Μοῖρα, ἔχουν θελήσει
Ἔτσι ἐκεῖ, π' ὅ,τι θέλουνε καὶ πράζουν.

Ὁ κ. Πράσινος μετάφρασε:

Γιατί φωνάζεις; τὸ γραφτὸ μὴ τοῦ μποδίζεις δρόμο
Κ' εἶν' ἔτσι θελημένο ἐκεῖ ποὺ μπορετὸ εἶναι κάθε
Ποὺ θέλεται . . .

Τὸ κείμενο εἶναι:

Μὰ γιατί φωνάζεις; μὴν ἐμποδίζεις τὸ γραφτό του πάγεμα, θέλεται ἔτσι ἐκεῖ ὅπου μποριέται ἐκεῖνο ποῦ θέλεται.

Καὶ ὁ κ. Γιαλούρης σημειώνει:

«Πόσο πιὸ πιστὴ καὶ σύμφωνη μὲ τὴν ἔννοια εἶναι ἡ ἀπόδοση τοῦ κ. Πράσινου! εἶναι ὅλα μεταφρασμένα».

Κ' ἐμεῖς συμφωνᾶμε πὼς εἶναι ὅλα μεταφρασμένα, ὡς καὶ τὰ κόμματα, μὰ κι' ὅλας αὐτὸ ἐμεῖς λέμε πὼς ἔφαε τὸ πνέμα καὶ ἄφησε τὸ γράμμα.

Γιατί στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Ντάντες βάζοντας τὸ Βεργίλιο νὰ μιλεῖ στὸ Μίνο γιὰ τὴν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ποὺ δὲν ἐγνώρισε, ἔπρεπε βέβαια νὰ μεταχειριστεῖ ἀόριστη φράση, μὰ ἔπρεπε κι' ὅλας νὰ τόνε βάλει νὰ ὁμιλεῖ μὲ τὸ χαραχτηριστικό του τρόπο, μὲ τὸν τρόπο ποὺ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ντάντες τόνε διδάχτηκε ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργον τοῦ Βεργίλιου, γι' αὐτὸ κι' ὁ μεταφραστὴς πρέπει νὰ ζητήσει ἀνάλογο τρόπο γιὰ ν' ἀποδώσει τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς φράσης,

ποὺ εἶναι τὸ πνέμα, πιὸ πολὺ παρὰ τὰ λόγια.

Ἐμεῖς δὲ λέμε πὼς ἐκαταφέραμε τὸ ἄρτιο, μὰ ἐζητήσαμε τοὐλάχιστο, ἐνῶ ἡ μετάφραση τοῦ κ. Πράσινου, παρουσιάζει τὸ Βεργίλιο σὰ νὰ παρακαλεῖ, ἀντὶς μὲ ἤρεμο πνέμα νὰ ἑρμηνεύει τὴν παντοδυναμία ἐκείνου ποὺ ἐπίτρεψε τὸ πέρασμα.

Ἄλλοῦ ὁ κ. Γιαλούρης μοῦ παρατηρεῖ (στίχος 49) ὅτι παράλειψα τὴ λέξη «detta» ποὺ σημαίνει «εἰπωμένη» καὶ ποὺ ὁ κ. Πράσινος δὲν ἐπαράλειψε, ἐνῶ ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ δική μου μετάφραση διατηρεῖ κάτι τὸ πολὺ θλιβερὸ σ' αὐτὸ τὸ μέρος καὶ πρὸ πάντων μὲ τὸ στίχο 46, ποὺ δὲν ἔχει τοῦ κ. Πράσινου. Ὁ στίχος εἶναι:

E come i gru van cantando lor lai

καὶ ποὺ μετάφρασα:

Κι' ὡς τὰ γεράνια θρηνώντας πετᾶνε.

Καὶ ὁ κ. Γιαλούρης εἶδε τὸν παρατονισμὸ τοῦ κειμένου ποὺ κ' ἐγὼ διατήρησα, κ' εἶδε ὅτι ἀπόδωσα καὶ τὴ συγκίνηση τὴν ἀνάλογη τοῦ κειμένου, μὰ δὲν εἶδε πὼς αὐτὸ κατωρθώθηκε, δὲν εἶδε τὰ πολλὰ ὑγρὰ ποὺ μεταχειρίστηκα, ἀνάλογα μὲ τὸ κείμενο, γιὰ ν' ἀποδώσω τὸν ἐσωτερικὸν ἦχο· ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὶς λέξες καὶ ποὺ κάνει ν' ἀκούεται σὰν ἀπὸ μακριὰ τὸ θλιβερὸ λάλημα τῶν γερανιῶν, μὲ τὰ ὁποῖα παραβάλλονται οἱ κολασμένοι. Ὅσο γιὰ τὴ λέξη detta, εἶναι ἕνας πλεονασμός, ποὺ τὴν ἐμεταχειρίστηκεν ὁ Ντάντες γιὰ νὰ καθορίσει τὸ μέρος ποὺ ἐρχότανε οἱ φωνές, καὶ ποὺ στὴ μετάφρασή μου δὲν εἶταν χρειαστό.

Στὸ στίχο 135 ὁ κ. Γιαλούρης ἀκόμα μοῦ παρατηρεῖ ὅτι ἡ λέξη «ψυχοῦλα», εἶναι δικό μου ἐφεύρημα ποὺ ἀδυνατίζει τὸ κείμενο. Ἐμεῖς δὲν ἀρνιόμαστε πὼς εἶναι δική μας ἐφεύρεση, μὰ δὲν παραδεχόμαστε μόνο τὴ γνώμην ὅτι ἀδυνατίζει τὴ μετάφραση, μάλιστα θαρροῦμε πὼς εἶναι μιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ ἀποδοθεῖ κάτι, ποὺ μὰ τὴν ἀλήθεια εἶναι τεράστιο. Ἂς παραθέσουμε ὁλάκερο τὸ ἀπόσπασμα γιὰ νὰ ξηγηθῶ καλλείτερα. Στίχος 133, 134, 135, 136.

Κεῖ ποῦχε ὁ τέτοιος ἐραστὴς φιλήσει
Τὸ γλυκὸ γέλοιο ἐφτάσαμε, ἡ ψυχοῦλα,
Αὐτή, ποὺ πιὰ ἀπὸ μὲ δὲ θὰ χωρίσει,
Μὲ φίλησε στὸ στόμα ὅλη τρεμοῦλα.

Ὁ κ. Γιαλούρης τὸ στίχο

Αὐτή, ποὺ πιὰ ἀπὸ μὲ **δὲ** θὰ χωρίσει,

τὸν ἄλλαξε μὲ τὴν ἄδειά του ἔτσι:

Ποὺ πιὰ ἀπὸ μένα δὲ θὰ ξεχωρίσει,

καὶ ποὺ βέβαια δὲ σκοπεύω νὰ παραδεχτῶ.

Ἐδῶ, λοιπόν, στὸ στίχο:

questi dhe da me **non** fia diviso

δηλαδή: αὐτὴ ποὺ πιὰ ἀπὸ μὲ **δὲ** θὰ χωρίσει,

Ὁ Ντάντες ἠθέλησε νὰ παραστήσει μὲ τὴν ἴδια φράση τῆς Φραντζέσκας τὴν ἔννοια τῆς εὐχαρίστησης καὶ τῆς δυσαρέσκειας: δυὸ αἰσθήματα δηλαδὴ ἀντίθετα. Τῆς χαρᾶς, γιατὶ ἡ Φραντζέσκα θἄχε τὸν ἐραστὴ μαζί της, καὶ τῆς λύπης, γιατὶ θὰ τὸν εἶχε στὴν κόλαση. Ἔτσι ἡ ἐφεύρεσή μου «ψυχοῦλα» διατηρεῖ καὶ στὴ μετάφραση κάτι ἀπὸ τὴν τρυφερὴν ἔκφραση τοῦ κειμένου, ὑποβάλλοντας ἕνα αἴσθημα εὐχαρίστησης, καὶ μὲ τὸ δυνατὰ τονισμένο **δὲ** κατορθώνεται νὰ διαφανεῖ κάποια ἀντίθεση. Τὸ ἀπόσπασμα εἶναι ἀνάλογο μὲ τὴ φυσιογνωμία τῆς Τζιοκόντας τοῦ Λεονάρντο Ντὰ-Βίντση, ποῦ ἄλλο ἐκφράζουν τὰ μάτια της καὶ ἄλλο τὰ χείλη της. Ἐγὼ γιὰ ν' ἀποδώσω τὸ ξεχωριστὰ αὐτὸ δύσκολο σημεῖο τοῦ κειμένου, ἔκαμα μιὰ δοκιμή, ἂν ἄλλος μπορέσει καλλείτερα θὰ χαρῶ ὑπερβολικά.

Μοῦ κατηγορεῖ ἀκόμα ὅτι παράλειψα τὸ **μας** ἀπὸ τὸ στίχο:

Ἔρως σὲ θάνατο ὅμοιο ἔχει τραβήξει.

μὰ ὁ κ. Γιαλούρης δὲν ἐπρόσεξεν ὅτι τὸ περίφημο αὐτό **μας** ὑπάρχει ἀρκετὰ στοὺς ψηλότερα στίχους καὶ ὅτι αὐτὸ εἶταν ἕνα μικρότατο πραματάκι, τὴ στιγμὴ ποὺ ἐγὼ ἔδινα σ' ὁλάκερο αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα προσωπικὴν ὅλως διόλου ἑρμηνεία, καὶ κατὰ τὴν ταπεινή μας γνώμη, δὲν ἐκάμαμε τὴ σκοτεινότερη, ἀπ' ὅτι γνωρίζουμε ἴσιαμε σήμερα ἑρμηνεία. Οἱ διάφοροι σχολιαστές, διαφωνοῦν, ἔτσι ποὺ ἀπὸ πρώτη ματιὰ θαρρεῖ κανένας, ὅτι ξεπίτειδες ὁ Ντάντες ἄφησε σκοτεινὸ τὸ μέρος, μὴν ἔχοντας καμμιὰ δικαιολογία σοβαρὴ κάπως ὑπὲρ τῆς Φραντζέσκας. Ὅμως γιὰ μᾶς τὸ ἀπόσπασμα εἶναι καθαρό, καὶ ἔχουμε τὴ γνώμη καὶ γιὰ ὅσους μᾶς προσέξουν. Παραθέτω τὸ κείμενο:

Ἔρως, καρδιὰ ποὺ εὐγενικὰ αὐτὺς δένει,
Ἔχει αὐτὸν μὲ τὰ κάλλη μου ἀδραγμένο,
Πῶχασα πιὰ κι' ὁ τρόπος μὲ πικραίνει.
Ἔρως, ποὺ ἀγάπη στρέει σὲ μὴ ἐρωμένο,
Ἔτσι ἐμένα στὴ χάρη του ἔχει σφίξει,
Π' ἀκόμα ὡς βλέπεις στὰ δεσμά του μένω.
Ἔρως σὲ θάνατο ὅμοιο ἔχει τραβήξει.

Τὸ κύριο σκοτεινὸ μέρος εἶναι ὁ στίχος:

Ἔρως ποὺ ἀγάπη στρέει σὲ μὴ ἐρωμένο,

καὶ ποὺ οἱ ἄλλοι ἑρμηνεύουν διαφορετικά, κ' ἐπειδὴς οἱ διχογνωμίες εἶναι πολλές, τὶς ἀφήνουμε νὰ τὶς εὕρει ὅποιος ἐπιθυμεῖ.

Γιὰ νὰ βγάλω αὐτὴ τὴν ἑρμηνεία ἐπρόσεξα πολὺ στὸ πνέμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ στὸν τρόπο ποὺ ὁ Ντάντες ἐσύνθετε. Καὶ τὸ κείμενο λέει:

Ἔρως ποὺ νοιώθεται ἀπὸ εὐγενικιὰ καρδιὰ ἀμέσως, ἔπιασε αὐτὸν γιὰ τὸ ὡραῖο πρόσωπο ποὺ μοῦ ἀφαιρέθηκε, καὶ ὁ τρόπος ἀκόμα μὲ προσβάλλει.

Δηλαδή: ὁ Παῦλος ἐρωτεύτηκε πρῶτος τ' ὡραῖο μου πρόσωπο νικημένος ἀπὸ τὸν ἔρωτα, ποὺ προσβάλλει ἀμέσως τὶς εὐγενικὲς καρδιές.

Ἐξακολουθεῖ: Ὁ ἔρωτας ποὺ σὲ διόλου ἀγαπώμενο ἐπιτρέπει ἀγάπη, μ' ἔπιασε γιὰ τὸ θέλγητρό του τόσο δυνατά, πού, καθὼς βλέπεις, ἀκόμα δὲ μ' ἀπαρατάει.

Ἐδῶ οἱ σχολιαστὲς διαφωνοῦν τρομερά, γιὰ μᾶς σημαίνει τὸ ἀκόλουθο: Ἐγὼ δὲν τὸν ἀγαποῦσα τὸν Παῦλο, μὰ ὁ Ἔρωτας, ποὺ ἐπιτρέπει ν' ἀγαπάει κανεὶς χωρὶς ν' ἀνταγαπιέται, ἐπίτρεψε στὸν Παῦλο νὰ μ' ἀγαπάει χωρὶς ἐγὼ νὰ τὸν ἀγαπάω, καὶ ὁ Ἔρωτας, μ' ἔπιασε μὲ τὸ θέλγητρο τῆς ἀγάπης τοῦ Παύλου τόσο δυνατά, ποὺ καὶ μέσα στὸν Ἅδη δὲ μ' ἀφήνει ἀκόμα.

Ἐξακολουθεῖ: Ὁ Ἔρως μᾶς ὡδήγησε καὶ τοὺς δυὸ σ' ἕνα θάνατο.

Ἔτσι, ὁ Ντάντες, στρέφεται ἐναντίον τοῦ Ἔρωτα, τοῦ πάθους, ποὺ ἀποπλάνησε τὴν εὐγενικιὰ καρδιὰ τοῦ Παύλου, κ' ἔπειτα ἔπιασε στὰ δίχτυα του μὲ τοὺς χαριτωμένους τρόπους τοῦ ἐρωτεμένου Παύλου καὶ τὴ Φραντζέσκα, ποὺ ἔρριξε στὴν ἁμαρτία. Ἡ Φραντζέσκα εἶταν ἀθῶα, ὅσο εἶναι ἀθῶος ἐκεῖνος ποῦ κάνει ἔγκλημα χωρὶς νὰ τὸ θελήσει. Καὶ τ' ὅτι ὁ Ντάντες στρέφεται ἐναντίον τοῦ Ἔρωτα. φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιμονή του στὴν ἐπανάληψη τῆς λέξης Ἔρως, ποὺ λὲς θέλει νὰ τὴν τονίσει ξεχωριστά, καὶ ἀπὸ τὰ πάρα κάτου, ποὺ ἡ Φραντσέσκα ἀφίνοντας τὶς θεωρεῖες, δηγιέται πὼς συνέβηκε τὸ πράμα.

Τὸ Λαντσελότο πὼς εἶχε κυριέψει
Κάποια μέρα ἡ ἀγάπη ἐμεῖς διαβάζαμε.
Μόν' εἴμαστε καὶ δίχως κακὴ σκέψη.

Χωρὶς καμιὰ πονήρια, λέει ἡ Φραντέσκα, διαβάζαμε τὸ πὼς εἶχε ὁ Ἔρωτας κυριέψει τὸ Λαντσελότο καὶ τὴ Τζινέβρα, καὶ ὅταν ἐφτάσαμ' ἐκεῖ ποὺ ὁ Λαντσελότος ἐφίλησε τῆς ἐρωμένης του τὸ γλυκὸ γέλοιο, ὁ Παῦλος μ' ἐφίλησε στὸ στόμα. Ἔτσι ἀπὸ τὴ διήγηση, ἀπὸ τὰ γεγονότα, ξαναπλάθεται ὁλάκερη ἡ προηγούμενη θεωρία :

Ὁ Παῦλος εἶχε ἐρωτευτεῖ τὴ Φραντσέσκα νικημένος ἀπὸ τὴν ὀμορφιά της, χωρὶς ἐκείνη νὰ τὸν ἐρωτεύεται, μὰ οἱ τρυφεροὶ τρόποι τοῦ Παύλου ποὺ τὴν ἐρωτευότανε τῆς ἄρεσαν ὡς ποὺ σήκωναν συχνὰ τὰ μάτια κατὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου κ' ἐκύτταζ' ἕνας τὸν ἄλλο, ἀπ' ὅπου ὁ Παῦλος ἐνισχυόμενος, τὴν κρίσιμη στιγμὴ τὴν ἐφίλησε στὸ στόμα, κ' ἐκείνη τοῦ παραδόθηκε θερμὰ μ' ἐκεῖνον ἐρωτεμένη. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶταν, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Παύλου, ποὺ εἶταν ἄντρας τῆς Φραντσέσκας, νὰ τοὺς πιάσει καὶ νὰ τοὺς σκοτώσει καὶ τοὺς δύο, ὥστε ὁ Ἔρως τοὺς ὁδήγησε καὶ σ' ὅμοιο θάνατο, ποὺ τώρα ἐξακολουθεῖ καὶ στὸν Ἅδη, δηλαδὴ τὸ Πάθος.

Τέτοια εἶναι γιὰ μᾶς ἡ ἔννοια : ἡ θεωρία τοῦ Ἔρωτα ἐπαληθευόμενη ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ βγάζουν τὴ θεωρία. Μὴν ξεχνάμε, ἀκόμα τ' ὅτι, σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τυραννιῶνται ἐκεῖνοι.

Che la raggion somettono al talento.

καὶ τ' ὅτι ὁ Ντάντες στὴν Κόλαση δὲν περιγράφει φανταστικὰ πράματα, μὰ τὰ ἴδια τὰ πάθη ποῦ νικοῦν τοὺς ἀνθρώπους στὴ ζωή, ποὺ τοὺς κάνουν καὶ γίνονται ὄργανά τους καὶ ξεχνοῦν τὴ λογική, καὶ ξεχνοῦν τὴ φιλοσοφία, ποὺ στὸν καιρό του εἶταν ἡ θεολογία.

Ἀκόμη πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι καὶ τὸ στίχο

E cadi come corpo morto cade.

ποὺ μὲ τοὺς πικνοὺς ἰαμβικοὺς τονισμοὺς καὶ μὲ τὰ δυνατὰ σύμφωνα ἤθελε ὁ Ποιητὴς νὰ δυναμώσει τὴν ἔννοια τῶν λέξεων καὶ νὰ κάμει παραστατικώτερη τὴν εἰκόνα, ἀφίνοντας ν' ἀκούωνται ἀντὶς νὰ βλέπωνται οἱ παλμοὶ τοῦ σώματος ποὺ πέφτει λιπόψυχο, μετάφρασα διατηρώντας τοὺς ἴδιους πικνοὺς ἰαμβικοὺς τονισμοὺς καὶ τὰ δυνατὰ σύμφωνα.

Καὶ σὰν κορμὶ νεκρὸ στὴ γῆ ξαπλώνω.

Καὶ γιὰ νὰ μὴν παραξηγηθεῖ ἡ περιαυτολογία μου, ἡ τόσο δικαιολογημένη, βιάζομαι νὰ τονίσω ὅτι, μονάχα σὰ δοκιμὴ στέκεται ἡ τόσο κουραστική μου μετάφραση, δοκιμὴ ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσει, μὰ ποὺ μᾶς φωνάζει ὅτι γιὰ νὰ μεταφραστεῖ ἡ «Θεία Κωμωδία» στ' ἀληθινά, πρέπει νὰ βροῦμε διαφορετικὴ φόρμα ἀπὸ τὴν τερτσίνα, μὰ ποὺ δὲν πρέπει ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὸν ἑντεκασύλλαβο.

ΓΙΑ ΤΟΝ κ. ΠΑΡΟΡΙΤΗ

Ὁ κ. Παρορίτης κρίνοντας τὸν «Κατάδικο» τοῦ Κωστ. Θεοτόκη, τὸν ἔκρινε πολὺ αὐστηρὰ καὶ νομίζουμε βασισμένος σὲ μιὰ παραξήγηση : ὅτι δηλαδὴ τὸ ἔργο εἶναι ὀπιστοδρομικό. Γιὰ μᾶς ἡ ἰδεολογία εἶναι τὸ δευτερεῦον μέρος, τὸ πρωτεῦον εἶναι ἡ δύναμη τοῦ συγγραφέα, ποὺ ἂν δὲν ὑπάρχει, τοῦ κάκου κανένας θὰ ἐπικαλιέται τὴν προοδευτικότητά του. Τίποτας ἄλλο.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ *Μαῦρος Γάτος* βγαίνει μιὰ φορὰ τὸ μῆνα καὶ ἡ συνδρομή του εἶναι 5 δραχμὲς γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ καὶ 6 γιὰ τὸ ἐξωτερικό.

Ὅποιος λοιπὸν θέλει νὰ γένει συνδρομητής, ἀρκεῖ νὰ στείλει τὴ συντρομή του στὴ διεύτυνσή μας, ποὺ εἶναι :

Κλεισόβης 3—Πάροδος ὁδοῦ Θεμιστοκλέους.

— Ὅσοι δὲ μᾶς ἔστειλαν ἀκόμα τὴ συνδρομή, τοὺς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς τὴ στείλουν, γιατὶ νομίζουμε πὼς κανέναν δὲν ὑποχρεώσαμε νὰ γένει. Εἶναι, τέλος πάντων, κ' ἐξευτελιστικὸ νὰ μὴ θέλει κανεὶς νὰ ξεπληρώσει μιά του ὑποχρέωση τόσο τιποτένια, τὴ στιγμὴ ποὺ ἐμεῖς γιὰ νὰ μὴ φανεῖ πὼς ἀδικοῦμε τοὺς συνδρομητές μας, ἐξακολουθοῦμε νὰ βγάζουμε τὸ «Μαῦρο Γάτο», μ' ὅλες τὶς 150 δραχμ. ποὺ ἔχουμε καθαρὴ ζημία κάθε μῆνα.

Στὸ ἐρχόμενο φύλλο θ' ἀναγκαστοῦμε νὰ τὸ θυμίσουμε σὲ καθέναν μὲ τ' ὄνομά του, κι' ἂς μὴ μᾶς παραπονεθεῖ.

Ἡ Διεύθυνση τῶν «Γραμμάτων» μᾶς ἔστειλε τὸ ἀκόλουθο σημείωμα :

ΤΑ «ΓΡΑΜΜΑΤΑ»

Στὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου θὰ ἐκδοθοῦν ἀπὸ τὸ 1920 τὰ «ΓΡΑΜΜΑΤΑ», τὸ γνωστὸ περιοδικό, **κάθε μῆνα**. Πρόγραμμα : Σκέψη καὶ Κριτικὴ μὲ πλατειὰ ἀνθρώπινη συνείδηση καὶ παρακολούθηση τῶν διεθνῶν ρευμάτων τῆς σκέψης.

Συνδρομὴ γιὰ ἕνα χρόνο δραχ. 28.

Β. Ρ. 1146

Ἀλεξάνδρεια

Στέλνουμε σ' ὅποιον μᾶς στείλει 2,50 τὸ νέο ποιητικὸ βιβλίο τοῦ κ. Γεράσιμου Σπαταλᾶ :

«ΚΑΘΩΣ ΑΛΛΑΖΟΥΝ ΟΙ ΕΠΟΧΕΣ»

καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα βιβλία τοῦ ἴδιου συγγραφέα τό :

«ΑΙΜΑΤΩΝ ΣΤΑΛΑΧΤΙΤΕΣ»

Πρὸς 1,50 τὸ ἀντίτυπο, καὶ τὸ

ΩΔΕΣ, ΜΠΑΛΑΝΤΕΣ ΕΛΕΓΕΙΕΣ

Πρὸς 2 δραχμὲς τὸ ἀντίτυπο.